ALGEMEEN VERSLAG

VAN DEN STAAT

VAN HET

MIDDELBAAR EN LAGER ONDERWIJS

VOOR

EUROPEANEN

EN

MET DEZEN GELIJKGESTELDEN

IN

NEDERLANDSCH-INDIE

OVER

1873.

Zamengesteld uit de verslagen van het Collegie van Curatoren van het Gymnasium Willem III en van de Inspecteurs van het lager onderwijs in Nederlandsch-Indie.

BATAVIA. — LANDSDRUKKERIJ. — 1875.

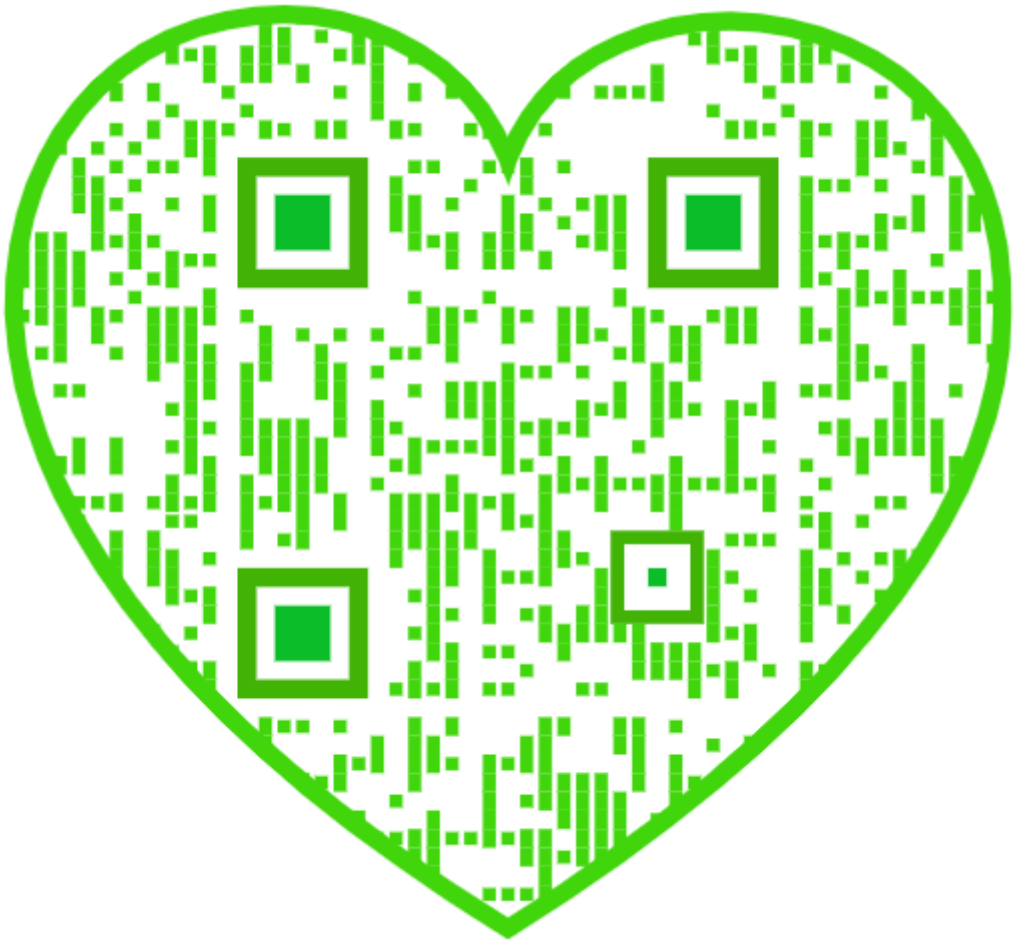

INHOUD.

A. MIDDELBAAR ONDERWIJS.

GYMNASIUM WILLEM III.

Bladz.

Algemeen overzigt 1
Collegie van Curatoren 2
Personeel 2
Leerlingen 3
Onderwijs en opvoeding 9
Bezoek van Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal en mevrouw Loudon 11
Beurs, gevormd uit de gift van den 1sten Koning van Siam 12
Huishouding en Financien 12
Bibliotheek en verzamelingen 12
Gebouwen 13

B. LAGER ONDERWIJS VOOR EUROPEANEN EN MET DEZEN GELIJKGESTELDEN.

§ I. *Organisatie. Algemeene bijzonderheden* . . 14
§ II. *Toezigt op het onderwijs* 18
§ III. *Acten van bekwaamheid tot het geven van onderwijs* 19
§ IV. *Getal en aard der scholen* 21
§ V. *Omvang en toestand van het onderwijs* . . 25
Lezen 26

Bladz.

Schrijven 26
Rekenen. 27
Vormleer 27
Nederlandsche taal 27
Aardrijkskunde 28
Geschiedenis 28
Kennis der natuur 28
Zang. 29
Beginselen der kennis van de levende talen 29
Teekenen 29
Gymnastiek. 29
Handwerken voor meisjes 29

§ VI. *Onderwijzend personeel* 30
Onderwijzers 31
Onderwijzeressen 31

§ VII. *Getal en aard der leerlingen* 45

§ VIII. *Onderwijzerswoningen, schoollocalen, schoolmeubelen en leermiddelen* 48

§ IX. *Kosten van het openbaar lager onderwijs* . . 49

A. MIDDELBAAR ONDERWIJS.

GYMNASIUM WILLEM III.

VERSLAG VAN 1 JANUARIJ TOT ULTIMO DECEMBER 1873.

Waren gedurende het schooljaar 1871/72, tengevolge van den uitmuntenden gezondheidstoestand van het onderwijzend personeel de lessen over het algemeen met regelmatigheid gegeven, de cursus 1872/73 en evenzoo het begin van dien van 1873/74 mogten in dat opzigt niet tot de gelukkigste tijdperken der inrigting gerekend worden, daar herhaalde ongesteldheden onder het docerend personeel nu en dan een stoorenden invloed uitoefenden op den geregelden gang der lessen, en zeer de taak der overblijvende leeraren verzwaarden. Aan hunne medewerking en vooral aan de algeheele toewijding aan de belangen der inrigting, van den Directeur, mag toegeschreven worden, dat de nadeelige gevolgen voor het onderwijs van die herhaalde ongesteldheden zooveel mogelijk worden voorkomen.

Het groot ambtenaarsexamen, dat ook dit jaar tot na het verstrijken der groote vacantie van de inrigting voortduurde,

stoorde mede tijdelijk het geregeld geven der lessen in beide afdeelingen der inrigting.

De collegies bij de afdeeling Indische taal-, land- en volkenkunde werden overigens vrij geregeld gegeven.

Collegie van curatoren.

Van het collegie van curatoren werden twee leden, de heeren *G. A. de Lange* en *M. F. Reiche*, wegens vertrek naar *Europa*, op verzoek eervol ontslagen, onder dankbetuiging voor de door hen als zoodanig bewezen goede diensten.

Een der opengevallen plaatsen werd bereids op voordragt van het collegie aangevuld door de benoeming tot curator van den heer *N. P. van den Berg*, president der Javasche Bank.

Personeel.

De in het vorig verslag vermelde door de Regering van het Opperbestuur gevraagde magtiging tot indienststelling van nog drie leeraren, boven het destijds aan de inrigting verbonden leeraarspersoneel en wel van een in de geschiedenis en aardrijkskunde, een in de wis- en natuurkunde en een in het hand- en regtlijnig teekenen, werd ontvangen.

Dientengevolge werden nog in het begin van den cursus 1873/74 benoemd tot leeraar:

in de geschiedenis en aardrijkskunde, de heer Mr. *G. F. N. Gori*;

in de wis- en natuurkunde, de heer *H. M. D. van Riemsdijk*, tot dus ver leeraar in de wiskunde;

in het teekenen, de heer *G. A. L. Tröger*, tot dus ver educator, en

ter vervanging van den heer *van Riemsdijk* in de wiskunde, de heer *H. C. van Ruijven*.

Verder werd in de vacature, ontstaan door de benoeming van den heer *Tröger*, voorzien door de benoeming tot educator van den heer *J. Verschuer*.

Leerlingen.

Blijkens het vorig verslag, telde de hoogere burgerschool in hare verschillende klassen op 1 October 1872, het navolgende aantal leerlingen:

1e studiejaar	33
2e id.	38
3e id.	27
4e id.	16
5e id.	8
Toehoorders	2
Totaal	144.

Daarvan waren 63 internen en 81 externen.

In den loop van het schooljaar 1872/73 werden, na afgelegd toelatingsexamen, toegelaten 4 leerlingen voor alle lessen en 1 zonder examen voor enkele lessen.

Daarentegen verlieten de school 47 leerlingen voor alle en 3 leerlingen voor enkele lessen.

Afgeschreven werden voor alle lessen:

4 na voldoend afgelegd gedeelte A van het groot ambtenaarsexamen, December 1872;

1 na voldoend afgelegd examen voor élève-tolk der Chinesche taal;

11 om met hunne familie naar *Europa* te vertrekken;

17 om zich te wijden aan handel, nijverheid of landbouw;

2 wegens voorkomende ongesteldheid;

4 wegens financieel onvermogen, die met 4 anderen in 's lands dienst een plaatsing gevonden hebben, en

4 na voldoend afgelegd eindexamen voor de hoogere burgerscholen met 5jarigen cursus in *Nederlandsch-Indie* in Augustus 1873.

Als leerlingen voor enkele lessen werden afgeschreven:

1 na voldoend gedeelte A van het groot ambtenaarsexamen, December 1872;

1 om in *Nederland* zijne studie voort te zetten, en

1 om in Gouvernements dienst te treden.

Aan het eind van het schooljaar bedroeg dus het aantal leerlingen van de hoogere burgerschool 99 voor alle lessen.

Van de 117 leerlingen, die deze afdeeling telde op 1 Augustus 1873, namen aan de overgangs-examens, die in de eerste helft van die maand gehouden werden, geen deel de 3 leerlingen van het 5e studiejaar, de toehoorder en 1 leerling van het 2e studiejaar, die door ongesteldheid verhinderd werd.

Van de 112, die daaraan deelnamen, werden 64 bevorderd tot eene hoogere klasse.

Het openbaar toelatings-examen voor de verschillende klassen der hoogere burgerschool had plaats op 22 September 1873 en volgende dagen.

Daarvoor hadden zich aangemeld 71 candidaten: 69 namen daaraan deel en wel:

58 voor het eerste,
9 » » tweede,
1 » » derde,
1 » » vijfde.

Onder de candidaten voor het 2e studiejaar waren 2 oud-leerlingen van het 1e; de candidaat voor het 5e had

in den afgeloopen cursus enkele lessen in het 4e studiejaar gevolgd.

Toegelaten werden:

tot het 1e studiejaar 36;
» » 2e » 2;
» » 3e » 1 of
in het geheel 39 nieuwe leerlingen.

Een der nieuwe leerlingen voor het 1e studiejaar maakte van de toelating geen gebruik. Op 1 October 1873 bedroeg dus het aantal leerlingen der hoogere burgerschool 137, allen voor alle lessen. Daarvan waren 99 oude en 38 nieuwe leerlingen.

Dit getal werd gedurende het 1e kwartaal van het schooljaar 1873/74 vermeerderd met 1, die uit *Nederland* kwam en na tusschentijds afgelegd toelatings-examen in de 2e klasse werd opgenomen, doch verminderd met 6, waarvan:
1 overleden (13 November 1873),
4 om zich aan den handel, nijverheid of landbouw te wijden,
1 om in Gouvernements dienst te treden, en
1 om zijne studiën elders voort te zetten.

Op 1 Januarij 1874 telde alzoo de hoogere burgerschool 132 leerlingen. De volgende tabel geeft een overzigt van de verschillende mutatiën van af 1 October 1872 tot 1 Januarij 1874.

KLASSEN.	1 October 1872.	1 November "	1 December "	1 Januarij 1873.	1 Februarij "	1 Maart "	1 April "	1 Mei "	1 Junij "	1 Julij "	1 Augustus "	1 September "	Namen deel aan de overgangsexamens.	Werden bevorderd.	Werden niet bevord.	Van dezen verlieten de inrigting op 30 Decemb.	Oud-leerl. op 1 Oct.	aspiranten, die deel namen aan het toelatingsexamen op 22 Septemb. en volgende dagen. Oude	Nieuw.	Toegelaten oude.	Toegelaten nieuwe.	Ingeschreven op 1 Oct. 1873. oude.	Ingeschreven op 1 Oct. 1873. nieuwe.	Ingeschreven op 1 Oct. 1873. totaal.	1 November 1873.	1 December "	1 Januarij 1874.
1e	53	53	53	52	53	53	49	49	49	48	47	47	47	29	18	3	15	—	58	—	36	14	35	49	49	48	45
2e	38	38	38	37	38	38	31	32	31	31	31	31	30	13	18	7	40	2	7	1	2	41	2	43	43	44	44
3e	27	27	27	27	27	27	26	26	25	23	22	22	22	14	8	3	18	—	1	—	1	18	1	19	19	19	18
4e	16	16	15	14	14	14	13	13	13	13	13	13	13	9	4	1	17	—	—	—	—	17	—	17	16	16	16
5e	8	8	4	4	4	4	4	4	4	3	3	—	—	—	—	—	9	—	—	—	—	9	—	9	9	9	9
Toehoorders .	2	2	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal	144	144	138	135	137	138	124	125	123	119	117	114	112	65	48	14	99	3	66	1	39	99	38	137	136	136	132
Internen . . .	63	63	62	59	59	59	52	53	53	46	45	43												61	63	64	63
Externen . . .	81	81	76	76	78	79	72	72	70	73	72	71												76	73	72	69
Totaal v. Batavia	83	85	82	79	81	81	70	70	68	67	66	65												79	78	78	76
Van elders . .	61	59	56	56	56	57	54	55	55	52	51	49												58	58	58	56
Intern. v. Batavia	16	18	15	15	15	15	11	12	12	9	9	9												20	21	21	21

Uit deze tabel blijkt, dat de verhouding van het aantal internen tot dat der externen vrij standvastig is, en dat verreweg het kleinste deel der internen te *Batavia* woonachtig is.

Blijkens het vorig jaarverslag telde de afdeeling taal-, land- en volkenkunde bij het begin van het schooljaar 1872/73 slechts 2 leerlingen en wel beiden voor het 2e studiejaar.

Daar het gedeelte A van het groot ambtenaarsexamen eerst tegen het eind van het jaar 1872 afliep, melden zich in het eerste kwartaal van dien cursus geene leerlingen voor het 1e studiejaar aan.

Met 1 Januarij 1873 lieten zich echter 9 leerlingen voor deze afdeeling inschrijven. Daarbij bevonden zich 2 oudleerlingen der hoogere burgerschool, die in Augustus 1872 het eindexamen eener hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus in *Nederlandsch-Indie* met goed gevolg hadden afgelegd en 7 oud-leerlingen der hoogere burgerschool, die in December 1872 met gunstigen uitslag het gedeelte A van het groot ambtenaarsexamen hadden afgelegd. Een van deze laatsten was reeds als derde kommies aan een der departementen van algemeen bestuur geplaatst.

Het getal leerlingen dezer afdeeling steeg daardoor tot 11. Op 1 April verliet een van hen de inrigting, om in den handel te gaan. Op 1 Julij werden afgeschreven 5, waarvan 1 naar *Nederland* vertrok, om zijne studiën aldaar voort te zetten, en de 4 anderen tijdelijk het bijwonen der lessen staakten, met het voornemen om met het begin van den nieuwen cursus terug te keeren.

De 5 overige leerlingen verlieten aan het eind van den cursus de afdeeling, 2 van hen na voldoend afgelegd gedeelte B van het groot ambtenaarsexamen, September 1873 en 3 om hunne studiën zelfstandig voort te zetten.

Op 1 October lieten zich echter weder op nieuw inschrijven de 4 bovengenoemde leerlingen en bovendien werden als leerlingen opgenomen 1 oud-leerling der hoogere burgerschool, die in Augustus 1873 met goed gevolg het eindexamen eener hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus in *Nederlandsch-Indie* had afgelegd, 1 die vroeger als toehoorder de lessen der hoogere burgerschool gevolgd en daarna in December 1872 het gedeelte A van het groot ambtenaarsexamen afgelegd had en nog 1 oud-leerling der hoogere burgerschool, die krachtens artikel 3 van het Koninklijk besluit van 23 Julij 1871 n°. 27 (Staatsblad n°. 117), van het afleggen van examen A is vrijgesteld, als zijnde voor de uitvaardiging van dat besluit bereids tot derden kommies benoemd.

De nieuwe cursus 1873/74 begon dus met 7 leerlingen. Reeds met de volgende maand volgden ook de lessen 2 oud-leerlingen der hoogere burgerschool, die in Augustus 1873 het eindexamen eener hoogere burgerschool van vijfjarigen cursus in *Nederlandsch-Indie* afgelegd hadden.

Tegen het einde van het jaar lieten zich nog inschrijven 4 leerlingen, waarvan 2 reeds in Gouvernements dienst zijn.

Daarentegen verlieten de inrigting 2. waarvan 1 om zijne studiën zelfstandig voort te zetten en 1 om in den handel te gaan.

Op 1 Januarij bedroeg dus het aantal leerlingen dezer afdeeling 11.

De mutatie blijkt nader uit het volgende overzigt.

1 October	1872	—	1 Januarij	1873	2
1 Januarij	1873	—	1 April	»	11
1 April	»	—	1 Julij	»	10
1 Julij	»	—	1 October	»	5
1 October	»	—	1 November	»	7

1 November 1873 — 31 December 1873 9
1 Januarij 1874 11 leerlingen.

De gezondheidstoestand der leerlingen was over het algemeen zeer gunstig.

Over het gedrag van de leerlingen der hoogere burgerschool kan weder met lof gesproken worden. Slechts een klein getal leerlingen uit de lagere klassen gaf nu en dan stof tot ontevredenheid in dit opzigt. Met ijver legde de groote meerderheid der leerlingen zich op hunne studiën toe en indien de aanleg en vermogens van een leerling altijd geevenredigd waren aan zijne vlijt, dan zouden de vorderingen van het grootst aantal leerlingen insgelijks met ingenomenheid kunnen vermeld worden. Bij vele leerlingen van het 2e studiejaar was dit echter niet het geval. Van daar dat slechts een klein gedeelte van de leerlingen van deze klasse aan het eind van den cursus tot de 3e klasse kon bevorderd worden.

Onderwijs en opvoeding.

Aan het gedeelte A van het groot ambtenaarsexamen, dat te *Batavia* in December 1872 voor het laatst werd afgenomen en waarvan de uitslag bereids gedeeltelijk in het vorig verslag werd vermeld, namen deel:

3 leerlingen van het 5e studiejaar van den cursus 1871—1872;
5 leerlingen van het 5e studiejaar van den cursus 1872—1873;
1 leerling van het 4e studiejaar 1872—1873, en
3 leerlingen voor enkele lessen.

Daarvan slaagden niet:

1 leerling van het 4e studiejaar 1872—1873, en
1 leerling voor enkele lessen.

De navolgende 10 leerlingen verwierven het door hen verlangde diploma:

C. A. Kroesen, *J. B. de Scheemaker*, *L. Bosch*, *J. R. Abegg*, *H. J. N. Simons*, *A. R. Pareira*, *R. A. Maurenbrecher*, *K. H. F. Roos*, *P. Lafontaine* en *L. A. Arends*.

In het geheel slaagden in dit examen 15 aspiranten. Onder de 5 aspiranten, die niet regtstreeks van de inrigting zich voor dit examen aangemeld hadden en het diploma verkregen hadden, behoorden nog:

1 oud-leerling van het 3e studiejaar, en

1 oud-leerling van het 5e studiejaar van den cursus 1870—1871.

Het moge hier vermelding vinden, dat van 1866—1873, 41 leerlingen der hoogere burgerschool het diploma A verkregen.

De leerling van het 4e studiejaar 1872—1873 *T. W. Young* legde bovendien bij dezelfde examen-commissie, die belast was met het afnemen van het groot ambtenaarsexamen in December 1872, een voldoend examen af als élève-tolk voor de Chineesche taal.

Het eindexamen der hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus in *Nederlandsch-Indie* werd in Augustus 1873 voor de derde maal afgenomen. Daaraan namen deel de 4 leerlingen van het 5e studiejaar cursus 1872—1873, die allen slaagden.

Deze leerlingen zijn:

A. H. J. Keuchenius, *A. H. E. Zwager*, *C. Mac Gillavrij*, en *G. J. G. van Bockom Maas*.

In December 1872 en Januarij 1873 slaagden de navolgende 13 leerlingen der afdeeling B in het gedeelte B van het groot ambtenaarsexamen.

A. L. Th. Berettij, *C. M. Verloop*, *C. H. D. Monod de Froideville*, *F. W. M. Straeter*, *G. A. Hoogenraad*, *W. van*

der Pijl, *H. H. E. Th. Bosch*, *W. F. Hauber*, *G. Hoogenraad*, *G. A. L. W. Sol*, *J. C. N. Drossaers*, *J. J. J. Snellebrand* en *B. W. H. Weber*.

Acht van hen zijn oud-leerlingen der hoogere burgerschool.

In September 1873 verwierven het diploma van goed afgelegd gedeelte B van het groot ambtenaarsexamen de leerlingen der afdeeling B, *E. Constant* en *C. L. Drossaers*, beiden oud-leerlingen der hoogere burgerschool.

Van 1868—1873 hebben 55 leerlingen van de afdeeling taal-, land- en volkenkunde van *Nederlandsch-Indie* het diploma van ambtenaar verworven.

Dat resultaten, als hierboven geschetst, niet verkregen worden, dan door aanhoudende krachtsinspanning en door onverpoosden ijver van de zijde van leeraren en opvoeders, behoeft geen betoog.

Het collegie bragt dan ook daarvoor op nieuw aan hen hulde, vooral aan den Directeur der inrigting Dr. *N. J. Hoorweg*, voor zijne algeheele toewijding aan de belangen van het Gymnasium.

Bezoek van Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal en Mevrouw Loudon.

Als gewoonlijk werd de cursus 1872/73 met de plegtigheid der promotie besloten. Buitengewone luister werd ditmaal daaraan bijgezet door de komst van Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal en Mevrouw *Loudon*.

Deze hooge gasten volgden de geheele plegtigheid met de meeste aandacht en gaven van hunne groote belangstelling in alles, wat de inrigting betreft, blijken.

Beurs, gevormd uit de gift van den 1sten Koning van Siam.

Ook dit jaar bleek de voor het genot der beurs aangewezen leerling deze onderscheiding allezins waardig te zijn.

Huishouding en Financiën.

Niets bijzonders valt omtrent de eigenlijke huishouding aan te merken.

De administrateur droeg zorg, dat daarmede geene moeijelijkheden ondervonden werden. De voeding der leerlingen was goed. De bereiding der spijzen geschiedt sedert 1 October 1873 op een uit *Nederland* ontvangen kookfornuis, dat goed voldoet. De leveranciers voldeden aan hunne verpligtingen.

De ontvangsten bedroegen in het dienstjaar 1873 *f* 49360 en de uitgaven *f* 172085, zoodat de inrigting den lande kostte *een honderd twee-en-twintig duizend zeven honderd vijf-en-twintig gulden.* (1)

Bibliotheek en verzamelingen.

De bibliotheek en de verzamelingen der inrigting werden ook in dit tijdsverloop, zoo door aankoop als door geschenken van de Regering of van partikulieren zeer uitgebreid.

De catalogus der bibliotheek werd nog in 1872 afgedrukt. Een eerste supplement daarvan zal in 1874 ter perse gelegd worden.

Het physisch kabinet kwam gereed. De uit *Nederland* verwachte instrumenten zijn aangekomen en op doelmatige wijze geplaatst. De catalogus daarvan is gereed, doch niet gedrukt. Dit is wel het geval met den catalogus van de mineralogische, de geologische en de anatomische verzamelingen.

(1) Behalve de kosten van het onderhoud der gebouwen.

Die der zoölogische verzameling is in bewerking. De opgaaf van de verzameling teekenmodellen in gips, aan het eind van 1872 uit *Nederland* ontvangen, is afgedrukt in het programma van het onderwijs van de hoogere burgerschool, cursus 1873/1874, dat dit maal, evenals dat voor de afdeeling B in gewijzigden vorm is uitgegeven. Bovendien werden nog voor het teekenonderwijs ontvangen een verzameling draadfiguren en meetkunstige ligchamen ter toepassing van de methode *Dupuij* voor het natuurteekenen.

Al deze verzamelingen worden met de meeste zorg onderhouden.

Voor den aanleg van den botanischen tuin is op het erf der inrigting een oppervlakte van ongeveer 1 hectare afgezonderd. Onder toezigt van den assistent hortulanus van 's lands plantentuin te *Buitenzorg*, den heer *Wigman*, werd met den aanleg daarvan in Augustus 1873 een begin gemaakt. Op 1 Januarij 1874 was deze zoo ver gevorderd, dat in het begin van 1874 met het planten een aanvang kon gemaakt worden.

Gebouwen.

In de laatste maanden van 1872 en de eerste van 1873 werd, door de zorg van het departement van Openbare Werken, de eetzaal der inrigting op doelmatige wijze verbouwd. Een werkelijke verbetering kwam daardoor tot stand.

In de zaal voor het onderwijs in de natuurkunde werden rails gelegd, voor de demonstratie tafels.

De keuken der inrigting werd, bij gelegenheid van het plaatsen van een kookfornuis, zeer verbeterd.

B. LAGER ONDERWIJS

VOOR

EUROPEANEN EN MET HEN GELIJKGESTELDEN.

§ 1. Organisatie.

Algemeene bijzonderheden.

Het reglement van orde, tucht en beheer van de openbare lagere scholen in *Nederlandsch-Indie*, vervat in Staatsblad 1868 n°. 82, hetwelk gebleken was wijziging te behoeven, werd bij Gouvernements besluit van 24 Maart 1875 n°. 14 (Staatsblad n°. 65) ingetrokken en door een nieuw reglement vervangen.

Dit nieuw reglement onderscheidt zich hoofdzakelijk van het vorige:

1e. door eene andere regeling der schooltijden:

2e. door het vaststellen van eenige algemeene beginselen, waarvan bij het onderwijs moet worden uitgegaan en waarbij het onderwijs in de Nederlandsche taal op den voorgrond wordt geplaatst;

3e. door het clasificeren van de ouders der schoolkinderen naar gelang van hunne inkomsten, waardoor het tarief van schoolgelden meer vrijgevig en gelijkmatiger kan worden toegepast;

4e. door het vervallen van de bepaling, dat de kinderen, wier ouders het verschuldigde schoolgeld niet betalen, van de school moeten worden verwijderd;

4e. door de aanwijzing van bepaalde uren, waarin de kinderen, welke Godsdienst onderwijs genieten, van schoolonderwijs worden vrijgesteld.

Daar tegen de nieuwe regeling der schooluren al spoedig van verschillende zijden bezwaren werden ingebragt, werd aan het betrokken artikel eene alinea toegevoegd, welke die bezwaren deed vervallen (Staatsblad 1875 n°. 186).

De nieuwe bepalingen werkten over het algemeen zeer gunstig.

Eene niet onbelangrijke wijziging werd gebragt in artikel 6 § *c* van het reglement, vastgesteld bij ordonnancie van 7 Julij 1868 (Staatsblad n°. 81).

Volgens dat artikel was het aan de plaatselijke schoolcommissie overgelaten, om vergunning te verleenen tot het geven van lager onderwijs, aan personen, die niet in het bezit zijn van de vereischte acten van bekwaamheid, mits de zoodanigen van het geven van onderwijs geen beroep maken en zich zonder geldelijke belooning daartoe bereid verklaren.

Daar de wenschelijkheid was gebleken, om de bevoegdheid tot het verleenen van dergelijke vergunningen aan eene hoogere autoriteit op te dragen, werd de bepaling, krachtens magtiging van het Opperbestuur, bij ordonnancie van 2 April 1873 (Staatsblad n°. 68), in dier voege gewijzigd, dat voortaan uitsluitend de Directeur van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid bevoegd is, die vergunning te verleenen.

Door den Directeur van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid werd, in voldoening aan artikel 6 van het nieuwe re-

glement van orde, tucht en beheer der openbare lagere scholen in *Nederlandsch-Indie*, in overleg met de inspecteurs bij zijn besluit van 8 Julij 1873 n°. 6521, een leerplan vastgesteld, waarin de leerstof voor de verschillende klassen en afdeelingen aangegeven, doch de wijze van uitvoering aan de onderwijzers overgelaten wordt.

Door dit leerplan wordt eene gewenschte eenheid in het onderwijs gebragt, zonder dat de onderwijzers in zelfstandig werken worden belemmerd.

Het bewaarschool-onderwijs ging niet vooruit.

Te *Batavia* werden twee bewaarscholen, waarvan de onderwijzeressen eene andere bestemming volgden en niet door andere konden worden vervangen, gesloten; te *Samarang* en te *Soerabaija* bleef het aantal hetzelfde.

Te *Soerabaija* werd echter in December 1873 de oprigting van eene bewaarschool voorbereid. (1)

Op onderscheidene andere plaatsen begon zich wel het verlangen naar de oprigting van eene bewaarschool te openbaren, doch gebrek aan voldoende fondsen en aan geschikte onderwijzeressen, waren oorzaak, dat dit verlangen niet tot uitvoering werd gebragt.

Het nut van schoolbibliotheken voor de jeugd werd meer en meer ingezien.

Samarangs ingezetenen droegen in het jaar 1873 onbekrompen bij voor de oprigting van eene dergelijke bibliotheek, ten behoeve van de leerlingen van de openbare en bijzondere scholen aldaar.

De schoolbibliotheek te *Soerakarta*, waarvan de oprigting,

(1) Van mevrouw *Kamsma*, geopend 5 Januarij 1874.

blijkens het vorig verslag in 1872, werd voorbereid, kwam mede tot stand.

Verder werden te *Soerabaija*, *Pasoeroean*, *Bonthain*, *Ambon*, *Neira* (*Banda*) en te *Koepang* schoolbibliotheken geopend of gelden voor dat doel bijeen verzameld.

Het is te verwachten, dat herhaalde aansporing door de plaatselijke schoolcommissiën en inspecteurs de oprigting van meerdere bibliotheken tengevolge zal kunnen hebben.

De tweede cursus der normaalschool voor hulponderwijzers te *Batavia*, aangevangen op den 1sten November 1872, werd gedurende 1873 voortgezet.

Op den 1sten Januarij 1873 waren ingeschreven:

voor alle vakken: 13 personen, allen hulponderwijzers bij het openbaar onderwijs:

voor enkele vakken: 7 personen, alle bijzondere onderwijzers, terwijl eene toehoorderes de lessen volgde.

In den loop des jaars werden 4 leerlingen afgeschreven, wegens vertrek naar elders, waarvan een het hoofdonderwijzersexamen met goeden uitslag heeft afgelegd. Daarentegen werden 4 nieuwe leerlingen voor alle vakken ingeschreven, waarvan één echter kort daarna overleed.

De ijver en het gedrag der leerlingen liet niets te wenschen over.

De inspecteurs-vergaderingen hadden in de maand Junij plaats en werden ten deele door den Directeur van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid bijgewoond.

§ II. Toezigt op het onderwijs.

De scholen op de drie hoofdplaatsen werden meermalen door de inspecteurs bezocht; de openbare lagere school te *Ambon* werd tweemalen geinspecteerd.

Die op de overige plaatsen, uitgezonderd *Banjoewangie* en *Bima*, werwaarts op het geschikte oogenblik geene transportmiddelen voor den inspecteur beschikbaar waren, konden slechts éénmaal bezocht worden.

De bevinding van elke inspectie werd, als naar gewoonte, aan den Directeur van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid gerapporteerd en ook aan de betrokkene schoolcommissiën en onderwijzers medegedeeld.

Werden de door de inspecteurs bij hunne bezoeken en in hunne nota's gemaakte op- en aanmerkingen steeds welwillend aangenomen, niet altijd werd bij eene volgende inspectie bemerkt, dat zij ter harte waren genomen.

Belangstelling in zaken van het onderwijs was bij de plaatselijke schoolcommissiën nog ver van algemeen. Kon men met voldoening wijzen op eenige commissiën, die de aan hare zorgen toevertrouwde belangen met ernst en warmte behartigden, daarentegen waren er anderen, aan welke deze lof niet kan worden toegekend.

Zelfs werd het voorschrift, dat de schoolcommissiën minstens eens in de twee maanden alle scholen in hun ressort moeten bezoeken of door enkele leden uit hun midden doen bezoeken, dikwerf niet opgevolgd.

Onder de leden der verschillende schoolcommissiën hadden, als gewoonlijk, weder vele mutatiën plaats.

§ III. Acten van bekwaamheid tot het geven van onderwijs.

In 1875 werden twee malen te *Batavia* en *Samarang* en eens te *Soerabaija*, *Padang* en *Ambon* rangexamens gehouden.

Te *Soerakarta* en te *Makassar* werd van de gelegenheid, om examen af te leggen, geen gebruik gemaakt; ook te *Soerabaija* waren bij het tweede examen geen candidaten opgekomen.

De volgende tabel La. A wijst de uitkomsten der gehouden examens aan. Daaruit blijkt, dat 12 personen de verlangde acte hebben behaald, terwijl 9 zijn afgewezen.

In vergelijk met het jaar 1872 was in 1875 het getal geslaagden 4, en dat der niet geslaagden 12 minder.

La. A.

SOORT DER ACTEN VAN BEKWAAMHEID.	Batavia.		Samarang.		Soerabaija.		Soerakarta.		Padang.		Makassar.		Ambon.		Totaal.		*Aanmerkingen.*
	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	Toegelaten.	Afgewezen.	
I. Hoofdonderwijzers	3	...	1	3	...	...	...	...	...	...	...	...	2	...	6	3	Aan het examen van hoofdonderwijzer trokken zich vier candidaten terug, terwijl dat van een candidaat werd gestaakt.
II. Hoofdonderwijzeressen	...	1	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	1	
III. Hulponderwijzers	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	1	1	1	1	
IV. Hulponderwijzeressen	2	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	2	...	
V. Huisonderwijzers. Een of meer vakken van het gewoon lager onderwijs	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
VI. Huisonderwijzeressen. Een of meer vakken van het gew. lager onderwijs	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
VII. Onderwijzers in de: Fransche taal	...	3	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	3	Een candidaat trok zich terug aan het examen van hulponderwijzer en twee candidaten aan het examen in de beginselen der Fransche taal.
Engelsche taal	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
Hoogduitsche taal	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
Wiskunde	...	1	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	1	
Landbouwkunde	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
Gymnastiek	...	...	1	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	1	...	
het teekenen	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
VIII. Onderwijzeressen in de: Fransche taal	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
Engelsche taal	2	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	2	...	
Hoogduitsche taal	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
het teekenen	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
Rekenen	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
Handw. voor meisj.	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
Totaal voor 1873	7	5	2	3	...	...	...	...	...	...	...	...	3	1	12	9	
» » 1872	14	11	1	5	1	...	...	3	...	...	...	...	...	2	16	21	
Vermeerdering	...	...	1	...	...	...	...	...	...	...	...	...	3	...	...	...	
Vermindering	7	6	...	2	1	...	...	3	...	...	...	...	...	1	4	12	

§ IV. Getal en aard der scholen.

De hierachter volgende tabel (La. B) toont het aantal scholen aan, aanwezig op het einde van het jaar 1873, in vergelijking met dat der onder ultimo 1872 bestaande.

Het aantal openbare scholen was met 1 vermeerderd nl. met die te *Klatten* (*Soerakarta*). Deze werd met den 1sten Junij geopend en telde spoedig 23 leerlingen, welk aantal op ultimo December gedaald was tot 19.

De scholen te *Bima* en te *Boijolalie* waren nog niet geopend. Voor de eerstgenoemde was intusschen reeds een onderwijzer aangewezen, die echter op ultimo December de plaats zijner bestemming nog niet had bereikt. Gebrek aan personeel was oorzaak, dat voor de school te *Boijolalie* nog geen onderwijzer kon worden benoemd.

Te *Samarang*, waar het aantal leerlingen aan de openbare lagere scholen in de laatste twee jaren met 150 is vermeerderd, deed zich de behoefte gevoelen aan nog eene school, voornamelijk voor de kinderen van meer gegoeden. Voorstellen waren gedaan, om in de behoefte te voorzien.

Onder de bijzondere scholen hadden de volgende mutatiën plaats.

Gesloten werden:

de school van mevrouw *Taats* geb. *Gerlings* te *Batavia*;

de Christelijke Ambachtsschool te *Batavia*, welke hervormd werd in een Landbouwgesticht te *Depok* (ommelanden van *Batavia*);

de burgerschool van de Loge »La Constante et Fidèle" te *Samarang*:

de school van mevrouw *A. J. du Pré* te *Salatiga*;

de school van mejufvrouw *Abbink* te *Rembang;*

de school van mejufvrouw *A. J. de Jager* te *Soerabaija;*

de school van mejufvrouw *C. C. van Geuns* te *Soerabaija;*

de school van mevrouw *Krol* geb. *van den Berg* te *Modjokerto.*

Geopend:

door de hoofdonderwijzers *Nanning* en *Prikken*, eene jongensschool voor uitgebreid lager onderwijs te *Batavia;*

door den hoofdonderwijzer *S. A. Kellenbag*, eene school voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs te *Samarang;*

door mevrouw *H. S. W. Gersom* geb. *de Vries*, eene dergelijke school te *Soerabaija;*

een door mejufvrouw *Gosler*, eene zoodanige school te *Neira.*

Het cijfer der bijzondere scholen is derhalve in het jaar 1873 met 4 verminderd.

Even als vroeger zijn de Gouvernements teekenscholen te *Batavia*, *Samarang* en *Soerabaija* niet in den staat opgenomen, evenmin de namiddagschool van den heer *L. C. Polderman* te *Samarang*, de partikuliere teekenschool van den heer *O. C. von Juncker von Bigatto* te *Pasoeroean* en de teeken- en gymnastiekschool van den heer *J. Valk* te *Modjokerto.*

De resultaten van de Gouvernements teekenscholen waren ook in 1873 vrij gunstig.

De namiddagschool van den heer *L. C. Polderman* telde op ultimo December 1873, 51 leerlingen, die van vier onderwijzers gewoon en voortgezet lager onderwijs ontvingen.

De gymnastiekschool te *Samarang* telde op hetzelfde tijdstip 92 leerlingen, die van drie onderwijzers onderrigt ontvingen.

Het aantal leerlingen van de teekenschool van den heer *von Juncker von Bigatto* bedroeg 18.

De teekenschool van den heer *Valk* telde 8, zijn gymnastiekschool 16 leerlingen.

Op den staat komt ook niet voor, eene in de maand Augustus 1873 door de te *Samarang* bestaande afdeeling van de Maatschappij tot Nut van het Algemeen opgerigte herhalingsschool voor jongelieden, boven den leeftijd, waarop zij nog tot de lagere school kunnen worden toegelaten.

De lessen aan deze school werden geopend met 14 leerlingen, welk aantal klom tot 28, om later weder te dalen tot 19. Het ontbreekt »zegt de betrokken inspecteur" den jongelieden aan volharding. Zij wanen te zeer, dat in weinig lessen kan worden aangevuld wat gedurende jaren is verzuimd.

Van daar, dat er nog veel te doen blijft vóór men gerust kan zijn omtrent de mate van ontwikkeling van vele hier te lande geboren jongelieden.

La. B.

Getal en aard der scholen in Nederlandsch-Indie onder ultimo December 1873.

GEWESTEN.	Openbare scholen.			Gesubsidieerde bijzondere scholen.			Niet gesubsidieerde bijzondere scholen.			TOTAAL.		
	Gewoon lager onderwijs.	Meer uitgebreid lager onderwijs.	Totaal.	Gewoon lager onderwijs.	Meer uitgebreid lager onderwijs.	Totaal.	Gewoon lager onderwijs.	Meer uitgebreid lager onderwijs.	Totaal.	Gewoon lager onderwijs.	Meer uitgebreid lager onderwijs.	Totaal.
Bantam	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Batavia	7	—	7	—	—	—	(*)3	9	12	10	9	19
Krawang	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Preanger-Regentschappen	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Cheribon	2	—	2	—	—	—	—	—	—	2	—	2
Tagal	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Pekalongan	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Samarang	5	—	5	—	—	—	2	4	6	7	4	11
Japara	2	—	2	—	—	—	—	—	—	2	—	2
Rembang	2	—	2	—	—	—	—	—	—	2	—	2
Soerabaija	7	—	7	—	—	—	—	5	5	7	5	12
Pasoeroean	2	—	2	—	—	—	—	2	2	2	2	4
Probolinggo	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Bezoekie	2	—	2	—	—	—	—	—	—	2	—	2
Banjoewangie	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Banjoemas	3	—	3	—	—	—	—	—	—	3	—	3
Bagelen	2	—	2	—	—	—	—	—	—	2	—	2
Kadoe	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Djokdjokarta	2	—	2	—	—	—	—	1	1	2	1	3
Soerakarta	3	—	3	—	—	—	—	1	1	3	1	4
Madioen	2	—	2	—	—	—	—	—	—	2	—	2
Kedirie	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Madura	2	—	2	—	—	—	—	—	—	2	—	2
Sumatra's Westkust	4	—	4	—	—	—	—	1	1	4	1	5
Benkoelen	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Palembang	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Lampongsche distrikten	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Banka	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Riouw	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Westerafdeeling van Borneo	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Zuid- en Oosterafd. van id.	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Celebes en onderhoorighed.	4	—	4	1	—	1	—	—	—	5	—	5
Menado	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Ambon	2	—	2	—	—	—	—	1	1	2	1	3
Ternate	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Timor	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Totaal	72	—	72	1	—	1	5	24	29	78	24	102
in 1872	71	—	71	1	—	1	7	26	33	79	26	105
Vermeerdering	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vermindering	—	—	—	—	—	—	2	2	4	1	2	3

(*) Aan de school voor uitgebreid lager onderwijs der Ursulinen op Weltevreden is eene namiddagschool voor armen verbonden.

§ V. Omvang en toestand van het onderwijs.

Was eene verkeerde uitlegging van het thans vervangen reglement van orde, tucht en beheer voor de openbare lagere scholen in *Nederlandsch-Indie* in Staatsblad 1868 n°. 82, oorzaak, dat sommige onderwijzers het onderwijs in al de daarin opgenomen vakken als verpligt beschouwden, artikel 6 van het nieuwe reglement, vastgesteld bij Staatsblad 1873 n°. 6 (zie § I), maakt het hun duidelijk, dat het zwaartepunt van het geheele onderwijs behoort te liggen in eene grondige behandeling van de Nederlandsche taal.

Waar dit door den onderwijzer wordt ingezien, is nog veel verbetering te verwachten. En met voldoening kan worden vermeld, dat een niet onbeduidend aantal onderwijzers met kracht in dezen geest werkten.

Daarentegen was het aantal onderwijzers, die niet meer in de openbare lagere scholen moesten worden aangetroffen, doch die bij het bestaande gebrek aan personeel nog moesten worden geduld, niet gering.

Ofschoon over het algemeen bij het openbaar lager onderwijs meer en meer vooruitgang wordt opgemerkt, zoo zullen, zoolang huis en school zoo weinig zamenwerken als algemeen nog het geval is, aan het lager onderwijs steeds hinderpalen in den weg blijven liggen, welke zelfs de beste onderwijzers niet kunnen wegruimen.

De vaststelling van een algemeen leerplan (zie § I) werkt aanvankelijk gunstig, ofschoon dat leerplan nog niet op alle scholen zoo stipt en gemoedelijk in werking is gebragt als het behoorde, en ook langzamerhand zal kunnen geschieden.

Overigens was de stand van het onderwijs nagenoeg op dezelfde hoogte als in het vorig jaar, ook op de bijzondere scholen.

Omtrent het onderwijs in de verschillende leervakken kan het volgende worden medegedeeld.

Lezen.

Het leesonderwijs begon over het algemeen betere resultaten op te leveren, waar meer geschikte onderwijzers in de hoogste klasse werkzaam waren. Op die scholen, waar kinderen uit den minderen stand in grooter aantal werden aangetroffen, dan kinderen van meer gegoeden, lieten toon, uitspraak en begrip nog veel te wenschen over.

Hier en daar werd opgemerkt, dat het kind meer lust in het lezen krijgt en zelfs reeds uit eigen beweging een boekje in handen neemt. Daartoe is men vooral gekomen door dat prijswerkjes met milde hand werden verstrekt en de bestaande schoolbibliotheken goede lectuur onder de kinderen verspreiden. Veel werk werd er van gemaakt om den leerling het gelezene met eigen woorden te doen teruggeven.

Het lezen in koor, in de laagste klasse, was zeer bevorderlijk voor een goeden leestoon.

Schrijven.

Over het algemeen waren in dit leervak goede vorderingen gemaakt. Op sommige scholen schreven de leerlingen der hoogste klasse eene nette hand. Aan het schrijven op de lei werd niet altijd de noodige zorg besteed, echter meer dan in 1872.

Rekenen.

Dit belangrijk leervak werd nog niet algemeen juist opgevat. Wel was de vroeger bestreden machinale weg nagenoeg geheel verlaten, maar nog werd voortdurend een doelloos en te omslagtig oplossen van voorstellen opgemerkt.

Op vele scholen werd het rekenen uit het hoofd op de regte wijze en met gunstig gevolg onderwezen. Op sommige andere daarentegen werd daaraan nog altijd te weinig tijd besteed.

De wetenschappelijke namen van maten en gewigten kwamen vrij algemeen in gebruik.

Vormleer

Meer en meer werd het gewigt van dit leervak door de onderwijzers ingezien. Op sommige scholen en daaronder eene zeer talrijke bijzondere meisjesschool, werd de vormleer met veel ingenomenheid en met goed gevolg behandeld, met toepassing op het maatschappelijk leven.

Op te veel andere scholen, voornamelijk bijzondere, werd zij echter nog verwaarloosd. Niet alle bijzondere onderwijzers schenen met dit leervak voldoend vertrouwd te zijn.

Nederlandsche taal.

De spreekoefeningen nemen in de school eene ruime plaats in en bleven niet zonder vrucht. Het spreken van de Nederlandsche taal, ook buiten de school, werd door vele onderwijzers met kracht bevorderd. Op sommige plaatsen werd de opmerking gemaakt, dat kinderen buiten de school en bij hun spelen meer Nederlandsch spreken dan vroeger.

Er valt dan ook wel eenige vooruitgang in dit opzigt te vermelden,

Aardrijkskunde.

Over het algemeen werd dit vak grondiger en meer geleidelijk, en derhalve met beter gevolg onderwezen dan vroeger. Dit bleek op eenige scholen uit de juiste en heldere antwoorden der leerlingen en de vrij naauwkeurige kaarten, die zij uit het hoofd wisten te schetsen.

Op die enkele scholen, waar men in het van buiten leeren van namen, zijn heil bleef zoeken, waren de resultaten zeer ongunstig.

Op de bijzondere scholen liet de behandeling van dit leervak, over het algemeen, nog te wenschen over.

Geschiedenis.

Het onderrigt in de geschiedenis bleef nog zeer beperkt. De andere leervakken namen nog te veel tijd in, dan dat men tot eene degelijke behandeling van geschiedenis kon overgaan.

Overigens is hetgeen in het vorig verslag, omtrent het onderwijs in dit leervak is gezegd, nog ten volle van toepassing.

Kennis der natuur.

Werd slechts zeer élémentair behandeld en op sommige scholen op kleine plaatsen, was het onderwijs zelfs van zeer luttele beteekenis, dewijl de onderwijzer daar alleen staat of slechts door één hulponderwijzer wordt bijgestaan.

Op enkele scholen, vooral op eene bijzondere meisjesschool te *Soerabaija* was dit onderwijs het lievelingsvak der leerlingen en begon het goede vruchten te dragen.

Zang.

Het zangonderwijs ging vooruit op die scholen bij welke onderwijzers geplaatst zijn, die muziekalen aanleg bezitten, hetwelk op verre na niet op alle scholen het geval was.

Over het algemeen hebben de in *Indie* geboren kinderen wel aanleg voor het leeren van muziek.

Beginselen der kennis van de levende talen.

Op de openbare eerste lagere scholen werd onderwijs gegeven in de beginselen der Fransche taal. Op enkele bijzondere scholen werden, behalve het Fransch, nog de Engelsche en Hoogduitsche talen onderwezen.

In dit onderwijs viel eenige vooruitgang op te merken.

Teekenen.

Dit onderwijs bepaalde zich hoofdzakelijk tot het hand- en regtlijnig teekenen naar voorbeelden, was slechts tot enkele scholen beperkt, doch leverde bevredigende resultaten op.

Gymnastiek.

Het onderrigt in de gymnastiek aan de gymnastiekschool te *Samarang* is in 1873 zeer vooruit gegaan. Ook de gymnastiekschool te *Modjokerto* leverde gunstige resultaten op.

Handwerken voor meisjes.

Volgens het oordeel van deskundigen waren de vorderingen voldoende.

§ VI. Onderwijzend personeel.

De ijver en het gedrag der onderwijzers en onderwijzeressen, openbare zoowel als bijzondere, lieten over het algemeen weinig te wenschen over. Hetzelfde kan echter niet gezegd worden van de geschiktheid der onderwijzers. Waren er vele bekwame onder hen, die hunne taak met ernst en warmte opvatten, er waren er ook die niet met hunnen tijd medegegaan zijn.

Sommigen van deze laatsten zijn van het openbaar onderwijs verwijderd.

De onderwijzers-vereeniging *Soerabaija* ging met hare werkzaamheden geregeld voort. In hare vergaderingen werden onderscheidene belangrijke onderwerpen, het onderwijs betreffende, veelzijdig besproken, en aan haar initiatief is de oprigting van eene schoolbibliotheek (vergelijk § 1) te danken.

Ook het in 1872 te *Samarang* opgerigte onderwijzersgezelschap was nuttig werkzaam, en bragt het zijne bij tot oprigting van een schoolbibliotheek en tot de uitgave van een werkje over de gewone breuken, door *A. C. Tjebbes.*

Het aantal der onder ultimo December 1875 aan de lagere scholen in de onderscheidene gewesten van *Nederlandsch-Indie* werkzame onderwijzers en onderwijzeressen wordt op de hierachter volgende tabel La. C vermeld.

Uit dezen staat blijkt, dat op ultimo December 1873 aanwezig waren:

aan de openbare lagere scholen 72 hoofd- en 107 hulponderwijzers en 7 kweekelingen;

aan de bijzondere scholen 11 hoofd- of wd. hoofdonder-

wijzers, 16 hulponderwijzers, 2 mannelijke kweekelingen, 19 hoofd- of wd. hoofdonderwijzeressen, 30 hulponderwijzeressen en 3 vrouwelijke kweekelingen.

Onder ultimo December 1875 waren *meer* dan onder ultimo December 1872:

bij het openbaar lager onderwijs:

2 hoofd- en 5 hulponderwijzers;

bij het bijzonder onderwijs:

1 hoofdonderwijzer,

en *minder;*

bij het openbaar lager onderwijs:

3 mannelijke kweekelingen:

bij het bijzonder onderwijs:

3 hulponderwijzers, 4 hoofdonderwijzeressen en 3 vrouwelijke kweekelingen.

Tot het onderwijzend personeel behooren nog de ondervolgende personen, welke niet op den staat voorkomen.

ONDERWIJZERS:

3 teekenmeesters;

3 gymnastiekonderwijzers;

1 onderwijzer voor het rekenen;

2 voor het schrijven;

1 voor het rekenen en de vormleer;

1 voor de Nederlandsche en Fransche taal en gymnastiek;

1 voor de Fransche taal;

1 voor de Hoogduitsche taal.

ONDERWIJZERESSEN:

4 voor de vrouwelijke handwerken;

1 voor de Hoogduitsche taal, het rekenen, schrijven, teekenen en de vrouwelijke handwerken;
1 voor de Fransche taal, het schrijven en de vrouwelijke handwerken,
1 voor het rekenen, schrijven en de vrouwelijke handwerken:
1 voor het schrijven, en
1 voor de vrouwelijke handwerken.

Blijkens den hierachter gevoegden nominatieven staat La. D bedroeg onder ultimo December 1873 het getal openbare onderwijzers — de met verlof en op wachtgeld zijnde daaronder begrepen — 193.

Daarvan waren 15 van de eerste klasse, 79 van de tweede klasse en 99 van de derde klasse.

De mutatiën onder het onderwijzend-personeel der openbare lagere scholen, gedurende het jaar 1873, vindt men vermeld op den staat La. E. Vier onderwijzers zijn overleden, zes op verzoek eervol ontslagen, twee eervol ontslagen en acht zijn overgegaan in andere betrekkingen.

In dienst getreden zijn 22 onderwijzers, waarvan 20 uit *Nederland* zijn gezonden. *Drie* onderwijzers vertrokken met verlof naar *Nederland*, terwijl *zes* van verlof teruggekeerde onderwijzers werden herplaatst.

Van de kweekelingen zijn drie in 1873 in dienst getreden. Daarentegen werden vijf kweekelingen ontslagen.

La. C.

ONDERWIJZEND PERSONEEL bij de lagere scholen in Nederlandsch-Indië, onder ultimo December 1873.

GEWESTEN.	Bij de openbare lagere scholen (aantal).			Bij de bijzondere scholen (aantal.)						Bij alle lagere scholen (aantal.)					
	Hoofdonderwijzers.	Hulponderwijzers.	Kweekelingen.	Hoofd- of waarnemende hoofdonderwijzers.	Hulponderwijzers.	Kweekelingen (mannelijke).	Hoofd- of waarnemende hoofdonderwijzeressen.	Hulponderwijzeressen.	Kweekelingen (vrouwelijke).	Hoofd- of waarnemende hoofdonderwijzers.	Hulponderwijzers.	Kweekelingen (mannelijke).	Hoofd- of waarnemende hoofdonderwijzeressen.	Hulponderwijzeressen.	Kweekelingen (vrouwelijke).
Bantam	1	1	..	....	..	..	....	..	..	1	1	..	....	..	..
Batavia	7	20	2	6	11	1	6	18	2	13	31	3	6	18	2
Preanger-Regentschappen	1	1	..	....	..	..	....	..	..	1	1	..	....	..	..
Krawang	1	...	..	....	..	..	....	..	..	1	...	..	....	..	..
Cheribon	2	2	..	....	..	..	....	..	..	2	2	..	....	..	..
Tagal	1	2	..	....	..	..	....	..	..	1	2	..	....	..	..
Pekalongan	1	2	..	....	..	..	....	..	..	1	2	..	....	..	..
Samarang	5	14	2	4	2	..	3	4	..	9	16	2	3	4	..
Japara	2	1	..	....	..	..	....	..	..	2	1	..	....	..	..
Rembang	2	1	..	....	..	..	....	..	..	2	1	..	....	..	..
Soerabaija	7	12	1	1	3	..	4	5	..	8	15	1	4	5	..
Pasoeroean	2	3	..	....	..	..	2	..	..	2	3	..	2	..	..
Probolinggo	1	2	..	....	..	..	....	..	..	1	2	..	....	..	..
Bezoeki	2	1	..	....	..	..	....	..	..	2	1	..	....	..	..
Banjoewangi	1	1	..	....	..	..	....	..	..	1	1	..	....	..	..
Kediri	1	1	..	....	..	..	....	..	..	1	1	..	....	..	..
Madioen	2	...	..	....	..	..	....	..	..	2	...	..	....	..	..
Soerakarta	3	3	..	....	..	..	1	1	..	3	3	..	1	1	..
Djokdjokarta	2	4	..	....	..	..	1	2	..	2	4	..	1	2	..
Kadoe	1	1	..	....	..	..	....	..	..	1	1	..	....	..	..
Bagelen	2	2	..	....	..	..	....	..	..	2	2	..	....	..	..
Banjoemas	3	2	..	....	..	..	....	..	..	3	2	..	....	..	..
Madura	2	1	..	....	..	..	....	..	..	2	1	..	....	..	..
Sumatra's Westkust	4	6	..	....	..	..	1	..	..	4	6	..	1	..	..
Benkoelen	1	1	..	....	..	..	....	..	..	1	1	..	....	..	..
Palembang	1	1	..	....	..	..	....	..	..	1	1	..	....	..	..
Lampongsche distrikten	1	...	..	....	..	..	....	..	..	1	...	..	....	..	..
Riouw	1	...	..	....	..	..	....	..	..	1	...	..	....	..	..
Banka	1	1	..	....	..	..	....	..	..	1	1	..	....	..	..
Wester-afdeeling van Borneo	1	...	..	....	..	..	....	..	..	1	...	..	....	..	..
Zuid- en Ooster-afd. van Borneo	1	2	..	....	..	..	....	..	..	1	2	..	....	..	..
Celebes en onderhoorigheden	4	5	..	....	..	*)1	....	..	..	4	5	1	....	..	..
Menado	1	2	..	....	..	..	....	..	..	1	2	..	....	..	..
Ternate	1	2	..	....	..	..	....	..	..	1	2	..	....	..	..
Ambon	2	3	2	....	..	..	1	..	1	2	3	2	1	..	1
Timor	1	1	..	....	..	..	....	..	..	1	1	..	....	..	..
Totaal	72	107	7	11	16	2	19	30	3	83	123	9	19	30	3
In 1872	70	102	10	10	21	2	23	30	6	80	123	12	23	30	6
Vermeerdering	2	5	..	1	..	..	....	..	..	3	...	..	....	..	..
Vermindering	..	...	3	....	5	..	4	..	3	....	...	3	4	..	3

*) Gesubsidieerde bijzondere school te *Bima*.

La. D.

NOMINATIEVE STAAT

DER

op ultimo December 1873 in dienst zijnde inspecteurs, onderwijzers en kweekelingen.

Doorloopend nummer.	NAMEN.	BETREKKING.	Datum van benoeming.
		Inspecteurs.	
1	*J. Kunst.*	Inspecteur in de 1ste afdeeling.	7 Julij 1868
2	*J. M. Rosskopf.*	» » » 2de »	6 Nov. 1871
3	*H. Veuger Kuiper.*	» » » 3de »	idem.
		Onderwijzers 1ste klasse.	
1	*P. R. Marcks.*	Hoofdonderw. 2e school Samarang	26 Aug. 1868
2	*A. G. van Velthuijsen.*	» 1e » Batavia.	18 Maart 1871
3	*C. F. Sloot.*	Met verlof in Nederland.	
4	*J. Schoonderbeek.*	Hoofdonderw. 3e school Batavia.	10 Aug. 1871
5	*W. Meijer.*	» 3e » Samarang.	26 » 1868
6	*A. de Bruin Mz.*	Met verlof in Nederland.	
7	*J. J. de Weijer.*	Hoofdonderw. 2e school Batavia.	10 » 1871
8	*J. A. P. de Visser.*	Met verlof in Nederland.	
9	*J. C. Tamson.*	Hoofdonderw. school Ambon.	12 Oct. 1870
10	*O. E. Hansen.*	» 1e school Soerabaija	30 Aug. 1871
11	*H. Schoemaker.*	» 3e » »	10 » 1871
12	*L. C. Polderman.*	» 1e » Samarang.	25 Junij 1872
13	*N. Pol.*	» 1e » Padang.	idem.
14	*W. van der Lee.*	» 1e » Soerakarta	17 Febr. 1872
15	*H. C. A. Cornelius.*	» 2e » Soerabaija.	20 Junij 1872
		Onderwijzers 2de klasse.	
1	*B. Andeweg.*	Hoofdonderw. 4e school Batavia.	11 Maart 1873

Doorloopend nummer.	NAMEN.	BETREKKING.	Datum van benoeming.
2	*R. Sleeswijk Veenstra.*	Hoofdonderw. sch. Mr. Cornelis.	28 Junij 1873
3	*W. Beerekamp.*	» » Pekalongan.	15 Mei 1873
4	*P. C. van Ghert.*	1e hulponderw. 2e sch. Samarang.	8 Julij 1872
5	*G. ter Marsch.*	Hoofdonderw. sch. Buitenzorg.	5 Jan. 1873
6	*D. S. de Jong.*	Met verlof.	
7	*J. A. Vermeulen.*	Hoofdonderw. 2e sch. Djokdjokarta	28 Junij 1872
8	*L. E. Boijer.*	» » Toeban.	28 April 1872
9	*H. Plantema.*	» » Indramaijoe.	7 Sept. 1872
10	*C. F. Julius.*	» » Patti.	10 Junij 1873
11	*N. Laseur.*	1e hulponderw. 2e sch. Soerabaija	17 Junij 1873
12	*F. L. H. Goossens.*	Hoofdonderw. sch. Bandong.	18 Mei 1870
13	*H. P. Julsing.*	» » Serang.	14 Junij 1869
14	*J. A. Broos.*	» » Bezoeki.	11 April 1873
15	*J. A. Bakhoven.*	» 5e » Batavia.	31 Aug. 1868
16	*A. F. Hillebrand.*	Met verlof in Nederland.	
17	*J. F. Winterberg.*	Hoofdonderw. sch. Bandjermasin	22 Jan. 1873
18	*J. de Quant*	» » Salatiga.	24 Junij 1869
19	*G. du Pré.*	» » Ambarawa.	27 Sept. 1868
20	*H Spönhoff.*	» » Fort de Kock.	11 Febr. 1871
21	*H. Timmer.*	1e hulponderw. 3e sch. Soerabaija	12 Oct. 1872
22	*L. H. van Dingstee.*	Met verlof.	
23	*H. L. Berckenhoff.*	Hoofdonderw. sch. Ngawi.	19 Sept. 1872
24	*A. M. v. Schaik.*	» » Tagal.	31 Aug. 1868
25	*W. H. Heijtman.*	Met verlof.	
26	*D. Feikema.*	Hoofdonderw. sch. Magelang.	25 Julij 1871
27	*E. Asbeck Brusse.*	» » Palembang.	31 Aug. 1868
28	*W. A. G. Bakker.*	» » Grissee.	11 Febr. 1871
29	*M. A. Terwen.*	» » Pasoeroean.	23 Jan. 1872
30	*R. Burg.*	» 5e » Soerabaija.	1 Mei 1869
31	*A. den Hamer.*	» » Pontianak.	18 Mei 1870
32	*J. A. Olt.*	» » Kediri.	30 Maart 1871
33	*L. H. Kramer.*	» » Rembang.	22 Junij 1869
34	*J. L. Regenhardt.*	» 1e » Makasser.	28 Junij 1873
35	*R. Metelerkamp.*	» » Poerbolinggo.	26 Oct. 1873
36	*A. J. Gouka.*	Met verlof.	
37	*R. H. A. Vechtmans.*	Hoofdonderw. sch. Riouw.	5 Febr. 1870
38	*M. Valk Lzn.*	» » Wonosobo.	3 Julij 1872

Doorloopend nummer.	NAMEN.	BETREKKING.	Datum van benoeming.
39	*H. J. Zuiderhoek.*	Hoofdonderw. sch. Tjilatjap.	17 Mei 1870
40	*N. Stark.*	» » Sumanap.	8 Nov. 1872
41	*D. Westhoff.*	» » Klatten.	11 April 1873
42	*D. M. Kruseman.*	» » Neira.	28 » 1872
43	*G. Koldewijn.*	» » Makassar.	13 Aug. 1869
44	*J. J. Fontein.*	» » Poerworedjo.	8 Nov. 1873
45	*G. v. d. Kaaden.*	» » Tagal.	7 Maart 1873
46	*H. W. Beck.*	1e hulponderw. 2e sch. Batavia.	19 Sept 1872
47	*W. K. Enserinck.*	Hoofdonderw. sch. Madioen.	12 Oct. 1869
48	*P. van Elsen.*	» » Probolinggo.	3 Julij 1872
49	*C. H. L. Croes.*	» » Padang-Pandjang.	13 Sept. 1870
50	*A. C. Tjebbes.*	1e hulponderw. 1e sch. Samarang.	19 » 1872
51	*J. G. Theunissen.*	Hoofdonderw. sch. Japara.	19 » 1872
52	*A. J. Bieshaar.*	» » Koepang.	13 » 1870
53	*J. H Roduner.*	» » Ternate.	27 Julij 1870
54	*F. J. v. d. Linden.*	» » Banjoewangi.	13 April 1870
55	*J. Valk.*	» » Modjokerto.	2 Mei 1870
56	*W. F. den Broeder.*	» 2e » Padang.	23 Jan. 1872
57	*L. Hovenkamp.*	» » Bonthain.	22 » 1873
58	*K. G. van Wijnen.*	» » Malang.	23 » 1872
59	*I. H. J. Laats.*	» » Benkoelen.	1 Oct. 1872
60	*L. W. F. Schmidt.*	Met verlof.	
61	*A. Bommel.*	Hoofdonderw. sch. Menado.	22 Jan. 1873
62	*D. A. P. Kok.*	» » Muntok.	9 » 1871
63	*J. C. Rikkers.*	1e hulpond 1e sch. Djokdjokarta.	20 Mei 1873
64	*H. v. Bergen.*	Hoofdonderw. sch. Telok-Betong.	8 Julij 1872
65	*G. Lavell.*	» » Poerwakarta.	17 » 1872
66	*J. Zeven.*	Met verlof.	
67	*W. L. Megelink.*	1e hulponderw. 1e sch Soerabaija.	23 Jan. 1872
68	*J. F. v. d. Blij.*	1e » 2e » Soerabaija.	23 » 1872
69	*L. P. C. Roskott.*	Hoofdonderw. sch. Bima.	26 Oct. 1872
70	*D. G Sigmond.*	» 4e » Soerabaija.	8 Nov. 1872
71	*J. J. Cleijpool.*	1e hulponderw. 3e sch. Samarang.	22 Jan. 1873
72	*H. B. H Horsker.*	Hoofdonderw. sch. Maros.	22 » 1873
73	*J. van Duijn.*	1e hulponderw. 1e sch. Padang.	2 April 1873
74	*J. J. Looijé.*	1e » 1e » Soerakarta	20 Mei 1873

Doorloopend nummer.	NAMEN.	BETREKKING.	Datum van benoeming.
75	*M. ten Cate.*	Hoofdonderw. sch. Sitoebondo.	10 Junij 1873
76	*W. F G.L.Haanstra.*	1e hulponderw.3e sch.Batavia.	29 Julij 1873
77	*W. Tinge.*	Hoofdonderw. sch. Indramaijoe.	3 Nov. 1873
78	*K. J. Razelius.*	1e hulponderw. 1e sch. Batavia.	7 Nov. 1873
79	*L. Franken.*	1e » sch. Ambon.	4 Dec. 1873
		Onderwijzers 3de klasse.	
1	*H. L. le Bruijn.*	Hulponderw. sch. Koepang.	5 Sept. 1871
2	*G. T. R. Portier.*	1e » 2e » Soerakarta.	16 Julij 1870
3	*M. J J. Op de Laeij.*	1e » » Bandjermasin.	21 Febr. 1873
4	*J. J. W. Abell.*	1e » » Pekalongan.	24 Junij 1869
5	*L. A. de la Croix.*	1e » » Tagal.	24 Sept. 1872
6	*H. Goedhart.*	1e » 1e » Makassar.	16 Mei 1873
7	*J. H. Toorop.*	1e » » Cheribon.	27 Junij 1869
8	*A. F. Gossiaux.*	1e » 2e » Padang.	24 » 1871
9	*F. J. C. Klaar.*	1e » » Pasoeroean.	24 Sept. 1872
10	*F. C. Willemsz*	1e » » Ternate.	4 Aug. 1871
11	*G. v. Mill.*	3e » » Buitenzorg.	16 Dec. 1873
12	*L. Jollij.*	» » Kediri.	19 Aug. 1869
13	*F. J. Bosch.*	3e » 2e » Soerabaija.	24 Sept. 1872
14	*A. M. le Cluse.*	1e » 2e » Makassar.	7 Aug. 1871
15	*F. A. den Daas.*	1e » 4e » Batavia.	16 Mei 1873
16	*E. J. Nijhoff.*	1e » 3e » Batavia.	24 Sept. 1872
17	*W. C. Brans.*	2e » » Ternate.	16 Aug. 1873
18	*H. Vanger.*	» » Modjokerto.	15 Maart 1873
19	*J. A. Boijer.*	2e » 1e » Soerabaija.	14 Nov. 1873
20	*H. G. Piekhaar.*	1e » » Salatiga.	24 Sept. 1873
21	*F. Daijers.*	» » Ambarawa.	13 » 1871
22	*H. J. Hicks.*	2e » » Pekalongan.	13 » 1871
23	*H. W. Doeve.*	2e » » Salatiga.	22 Julij 1872
24	*G. W. van Ligten.*	2e » » Probolinggo.	7 Aug. 1871
25	*J Bouwhuis.*	Met verlof.	
26	*A. E. Schreuders.*	Hulponderw. sch. Grissee.	15 Maart 1873
27	*J. W. A. v. Haastert.*	2e » 2e » Padang.	31 Aug. 1868
28	*A. G Nitzschke.*	» » Bonthain.	5 Mei 1869
29	*L. Vree.*	1e » » Malang.	14 Julij 1871

Doorloopend nummer.	NAMEN.	BETREKKING.			Datum van benoeming.		
30	*J. Dekker.*	1e	hulpond.	sch.	Poerworedjo.	24 Sept.	1872
31	*F. H. Evers.*	3e	»	2e »	Djokdjokarta.	24 »	1872
32	*D. A. de Hoog.*	1e	»	2e »	Djokdjokarta.	30 Junij	1873
33	*H. C. Dengerink.*	1e	»	»	Neira.	4 Julij	1872
34	*A. A. J. Niels.*	Hulponderw.		sch.	Banjoewangi.	4 Aug.	1871
35	*L. R. Reijkers.*	2e	»	»	Pasoeroean.	25 Sept.	1869
36	*J.H.A. Hummelgens.*	2e	»	»	Poerworedjo.	21 Febr.	1873
37	*A. C. Cramer.*	2e	»	2e »	Makassar.	13 Julij	1869
38	*A. Niels.*	2e	»	»	Menado.	4 Aug.	1869
39	*T. J. Muller.*	Met verlof.					
40	*J. Strijkers.*	2e	hulpond.	3e sch.	Batavia.	9 Sept.	1871
41	*H. E. Böck.*	2e	»	4e »	Batavia.	20 Julij	1872
42	*L. W. A. Evers.*	2e	»	»	Neira.	19 Nov.	1870
43	*A. R. Twijsel.*	3e	»	»	Pasoeroean.	31 Dec.	1869
44	*C. A. Valk.*		»	»	Mr. Cornelis.	24 Sept.	1872
45	*P. H. A. Steenbeek.*	4e	»	3e »	Batavia.	22 Julij	1872
46	*J. Knaap.*	2e	»	1e »	Batavia.	24 Sept.	1872
47	*H.W.L.G.Brouwer.*	2e	»	1e »	Soerabaija.	13 »	1871
48	*F. Venema.*		»	»	Benkoelen.	3 »	1873
49	*G. J. van Essel.*	4e	»	1e »	Batavia.	24 »	1872
50	*D. Harting Pzn.*		»	»	Magelang.	7 Nov.	1873
51	*M. P. L. G. Hansen.*						
52	*P. Schippers.*						
53	*D. Grivel.*	2e	»	3e »	Batavia.	16 Mei	1873
54	*L. G. Bertsch.*		»	»	Bezoeki.	21 Maart	1871
55	*J. H. de Puij.*	2e	»	»	Buitenzorg.	3 Aug.	1873
56	*J. Oostenbroek.*		»	»	Serang.	10 Nov.	1871
57	*C. van Duuren.*	3e	»	3e »	Batavia.	3 Aug.	1873
58	*J. F. den Hollander.*	1e	»	»	Buitenzorg.	7 Nov.	1873
59	*J. B. Kampschuur.*	2e	»	»	Malang.	14 »	1873
60	*D. J. J. W. van Ardenne.*	2e	»	»	Tagal.	14 »	1873
61	*M. P. Boogaard.*		»	1e »	Padang.	16 Maart	1872
62	*H. J. D. Rijnenberg.*	2e	»	1e »	Makassar.	16 Mei	1873
63	*A. C. Kienitz.*	2e	»	»	Ambon.	20 Junij	1872
64	*C. W. Mulder.*	2e	»	3e »	Samarang.	1 Julij	1872
65	*C. Wegenaar.*		»	»	Grissee.	4 Julij	1872

Doorlopend nummer.	NAMEN.	BETREKKING.				Datum van benoeming.		
66	*L. de Pagter.*	2e hulpond.		2e sch.	Soerabaija.	11	Dec.	1873
67	*L. F. Tuijl Schuitemaker.*	3e	»	»	Ambon.	4	Julij	1872
68	*J. van den Bos.*	2e	»	2e »	Samarang.	22	»	1872
69	*L. H. Verhoog.*	3e	»	2e »	Samarang.	22	»	1872
70	*W. Rijst.*	2e	»	»	Cheribon.	21	Febr.	1873
71	*W. Briel.*		»	»	Rembang.	22	Julij	1872
72	*H. Kuchlin.*	1e	»	3e »	Soerabaija.	30	»	1872
73	*L. K. Harmsen.*		»	»	Fort de Kock.	30	»	1872
74	*C. J. van Haastert.*	3e	»	»	Buitenzorg.	28	Sept.	1872
75	*H. Colpa.*	1e	»	»	Probolinggo.	14	Junij	1873
76	*B. Stoutjesdijk.*	3e	»	1e »	Samarang.	20	»	1873
77	*D. J. Pont.*	3e	»	2e »	Padang.	22	Oct.	1872
78	*D. C. J. Kool.*	2e	»	1e »	Soerakarta.	17	Jan.	187[illegible]
79	*W. van Gelder.*	2e	»	3e »	Samarang.	17	»	[illegible]
80	*J. Ros.*		»	»	Palembang.	27	Maart	[illegible]
81	*J. van der Lof.*	1e	»	»	Muntok.	27	»	[illegible]
82	*W. de Boer.*	3e	»	1e »	Soerabaija.	7	Nov.	[illegible]
83	*D. W. Lantermans.*	2e	»	»	Bandjermasin.	11	April	[illegible]
84	*W. A. Bleijenberg.*		»	»	Serang.	22	»	[illegible]
85	*R. Rogholt.*	Met verlof.						
86	*J. van Heek.*	1e hulpond.		4e sch.	Soerabaija.	7	Nov.	[illegible]
87	*J. Westerbeek.*							
88	*A. C. J. Fournier.*	4e	»	3e »	Samarang.	5	Mei	[illegible]
89	*A. Roose.*							
90	*J. Kastelijn.*		»	»	Tjilatjap.	16	»	18[illegible]
91	*C. den Hamer.*	3e	»	2e »	Soerakarta.	19	»	1873
92	*W. J. R. Ziecl.*	1e	»	»	Menado.	30	Junij	1873
93	*J. G. van der Heijden.*	2e	»	2e »	Djokdjokarta.	11	Dec.	1873
94	*J. Verheul.*	2e	»	1e »	Samarang.	9	Aug.	1873
95	*F. H. van Leeuwen.*	2e	»	»	Bandjermasin.	19	Dec.	1873
96	*G. Hemmes*		»	»	Bandong.	25	Aug.	1873
97	*J. Akkersdijk.*	3e	»	1e »	Soerakarta.	28	Sept.	1873
98	*J. P. Schuler.*	tijd. 2e	»	3e »	Soerabaija.	16	»	1873
99	*H. G. P. Obdeijn.*		»	»	Patti.	19	Nov.	1873

Doorloopend nummer.	NAMEN.	BETREKKING.	Datum van benoeming.
		Kweekelingen.	
1	*C. C. v. Helsdingen.*	Kweekeling school	Ambon. 31 Aug. 1869
2	*W. Soselisa.*	» »	Ambon. 28 Mei 1870
3	*R. A. H. Thierbach.*	» 3e »	Samarang. 24 Oct. 1870
4	*J. E. E. Sijnja.*	» 3e »	Batavia. 4 April 1872
5	*A. J. W. Gossow.*	» 1e »	Batavia. 23 Aug. 1872
6	*C. A. Haertlin.*	» 2e »	Batavia. 11 April 1873
7	*C. H. L. Bloemhard.*		
8	*H. F. Neuman.*	» »	Ambarawa. 27 Nov. 1873

La. E.

Mutatien onder het onderwijzend personeel der openbare lagere scholen, gedurende het jaar 1873.

A. ONDERWIJZERS.

OVERLEDEN:

J. A. Immink, laatst hoofdonderwijzer met verlof in *Nederland*;

L. van den Bor, laatst hoofdonderwijzer op wachtgeld;

H. F. Camauer, laatst hoofdonderwijzer met verlof in *Nederland*;

J. C. Elshout, laatst hulponderwijzer aan de 1e school te *Djokdjokarta*.

OP VERZOEK EERVOL ONTSLAGEN:

J. C. van der Wijk, met verlof in *Nederland*;

H. J. Scheffer, laatst 2e hulponderwijzer aan de school te *Poerworedjo*;

S. C. van der Bent, laatst 2e hulponderwijzer aan de school te *Bandjermasin*;

J. C. le Clercq de Courcelles, laatst 2e hulponderwijzer aan de 5e school te *Soerabaija*;

C. E. Doelitsch, laatst hulponderwijzer aan de school te *Patti*;

L. B. H. van Neck, met verlof in *Nederland*.

EERVOL ONTSLAGEN:

J. G. van der Geugten, laatst hulponderwijzer aan de school te *Magelang*;

J. A. Mierop, laatst 3e hulponderwijzer aan de 3e school te *Samarang*.

OVERGEGAAN IN ANDERE BETREKKINGEN:

G. H. B. Hofman, laatst hoofdonderwijzer aan de school te *Menado*;

J. W. van Leeuwen, laatst hoofdonderwijzer aan de school te *Buitenzorg*:

F. B. Nunnink, laatst hoofdonderwijzer aan de 2e school te *Soerakarta*;

W. d'Ancona, laatst hoofdonderwijzer aan de 1e school te *Djokdjokarta*:

W. F. Weide, laatst 1e hulponderwijzer aan de 1e school te *Batavia*;

J. G. L. Dücker, laatst 2e hulponderwijzer aan de school te *Buitenzorg*;

G. Oostergetel, laatst hulponderwijzer aan de school te *Palembang*:

H. Ch. van Ruiven, laatst 2e hulponderwijzer aan de 2e school te *Soerakarta*:

laatstgenoemde is overgegaan bij het Gymnasium Willem III, de overigen bij het Inlandsch onderwijs.

IN DIENST GETREDEN:

D.C.J.Kool, onderwijzer ter beschikking der Indische Regering;

W. van Gelder, » » » » » »

J. Ros, » » » » » »

J. van der Lof, » » » » » »

W. de Boer, » » » » » »

D. W. Lautermans, onderofficier-instructeur bij het korps pupillen te *Gombong*;

W. A. Bleijenberg, onderw. ter beschikk. der Indische Regering;

R. Rogholt, » » » » » »

J. van Heek, » » » » » »

J. Westerbeek, » » » » » »

A. C. J. Fournier, » » » » » »

A. Roose, » » » » » »

J. Kastelijn, » » » » » »

C. den Hamer, » » » » » »

W. J. R. Zieck, » » » » » »

J. G. van der Heijden, » » » » » »

J. Verheul, » » » » » »

J. H. van Leeuwen, » » » » » »

G. Hemmes, » » » » » »

J. Akkersdijk, » » » » » »

J. P. Schuler, onderofficier-instructeur te *Gombong*;

H. G. P. Obdeijn, onderw. ter beschikk. der Indische Regering.

MET VERLOF NAAR NEDERLAND VERTROKKEN:

D. S. de Jong, laatst hoofdonderwijzer aan de school te *Poerworedjo*;

L. H. van Dingstee, laatst 1e hulponderwijzer aan de 3e school te *Batavia*;

R. Rogholt, laatst hulponderwijzer aan de school te *Sumanap*.

AANGESTELD NA TERUGKEER VAN VERLOF:

B. Andeweg, tot hoofdonderwijzer aan de 4e school te *Batavia*;

R. Sleeswijk Veenstra, tot hoofdonderwijzer aan de school te *Meester-Cornelis*;

W. Beerekamp, tot hoofdonderwijzer aan de school te *Pekalongan;*

G. van Mill, tot 3e hulponderwijzer aan de school te *Buitenzorg;*

H. Vanger, tot hulponderwijzer aan de school te *Modjokerto;*

F. Venema, tot hulponderwijzer aan de school te *Benkoelen.*

KWEEKELINGEN.

IN DIENST GETREDEN:

C. A. Haertlin, *C. H. C. Bloemhard* en *H. F. Neuman.*

OP VERZOEK EERVOL ONTSLAGEN:

C. F. Krijgsman, kweekeling aan de 2e school te *Padang;*

C. F. van den Ende, » » » » » *Salatiga;*

H. J. Verleije, » » » » » *Fort de Kock;*

W. F. Tieben, » » » 2e » » *Batavia;*

J. Remmers, » » » 1e » » *Soerabaija.*

§ VII. Getal en aard der leerlingen.

De drie hierachter volgende staten Las. F, G en H wijzen het getal kinderen van Europeanen en met hen gelijkgestelden aan, die onder ultimo December 1873 de lagere scholen in *Nederlandsch-Indie* bezochten, gerangschikt naar hunnen leeftijd.

Op de openbare lagere scholen (staat La. F) is het totaal cijfer der leerlingen 4929, waarvan 3176 jongens en 1753 meisjes.

Over het jaar 1872 waren de cijfers respectivelijk 4566, 2991 en 1575.

Het aantal leerlingen nam dus in 1873 toe met 185 jongens en 178 meisjes, te zamen 363. (1)

Deze vermeerdering is waarschijnlijk daaraan te danken, dat de openbare lagere school meer en meer het vertrouwen van het algemeen begint te verwerven.

Bij de bijzondere scholen (staat La. G) nam het aantal jongens af en wel met 55. Het aantal meisjes vermeerderde daarentegen met 16.

Het totaal aantal leerlingen op die scholen bedroeg onder ultimo December 1873, 2029, waarvan 699 jongens en 1330 meisjes.

Eene aantooning van het getal Europesche kinderen onder ultimo December 1873 aanwezig op alle lagere scholen, openbare zoowel als bijzondere, vindt men in den staat La. H.

Het totaalcijfer bedroeg 6958 tegen 6634 in 1872.

---

(1) Ten regte 388, dewijl onder het aantal leerlingen op ultimo 1872 begrepen zijn 25 kinderen van Inlanders, welke ten onregte zijn medegeteld. (Zie vorig verslag).

In 1873 werden, even als in vroegere jaren, de openbare scholen door meer jongens dan meisjes, de bijzondere door meer meisjes dan jongens bezocht.

In het vorig verslag is de vermoedelijke oorzaak daarvan reeds medegedeeld.

De staten La. I en K bevatten opgaven, omtrent het onderwijzend personeel en de leerlingen aan de openbare en bijzondere scholen in *Nederlandsch-Indie* onder ultimo December 1873.

Uit staat La. I blijkt, dat door 179 openbare onderwijzers (de kweekelingen niet medegerekend) onderwijs is gegeven aan 5323 kinderen; dus gemiddeld 1 onderwijzer tegen 30 kinderen.

In 1871 was de verhouding dezelfde, doch in 1872 was zij gunstiger nl. 1 op 28.

Onder het aantal leerlingen bevinden zich 394 kinderen van Inlanders en met dezen gelijkgestelden of 61 meer dan in 1872.

Deze toename is nog niet van dien aard, dat zij, voor de toekomst, eenige reden van bezorgdheid kan geven, voor eene te groote uitbreiding van het Inlandsch élément in de Europesche scholen.

Het aantal gratis leerlingen is met 596 toegenomen, hetwelk moet worden toegeschreven aan de bepaling in het nieuwe reglement van orde, tucht en beheer der openbare lagere scholen, dat ouders, wier inkomen minder dan *f* 150.— 's maands bedragen, van betaling van schoolgeld zijn vrijgesteld.

Het aantal leerlingen der hoogste klasse is slechts met 4 vermeerderd, dat van die, welke zich in de laagste klasse

met 20. Daarentegen toont de middelste klasse een toename aan van 408 kinderen.

De voornaamste reden van deze belangrijke toename acht men gelegen in de toevoeging van eene derde afdeeling in de middelste klasse (artikel 4 van het nieuwe reglement in Staatsblad 1873 n°. 65).

Verscheidene leerlingen, die anders tot de eerste afdeeling der hoogste klasse zouden behooren, maken nu een deel uit van de derde afdeeling der middelste klasse.

Dat de hoogste klasse geen groote vermeerdering aanwijst, vindt zijn grond daarin, dat men bij de overplaatsing van leerlingen van de middelste naar de hoogste klasse, met meer naauwgezetheid is te werk gegaan dan vroeger.

Het getal verzuimde schooldagen toont weder een niet onbelangrijke validering aan. Het beliep 155, 830 of 4384 minder dan in 1872.

Gemiddeld per leerling bedroeg het 29 of 5 minder dan in 1872.

Van de 2160 leerlingen, welke de openbare scholen verlieten, hadden 219 het lager onderwijs doorloopen.

De overigen moeten echter niet beschouwd worden, als de school geheel te hebben verlaten, daar het grootste gedeelte weder bij andere scholen werden ingeschreven.

Op de bijzondere scholen (staat La. K), werd aan 2033 kinderen onderrigt gegeven door 77 onderwijzers en onderwijzeressen (de kweekelingen hieronder niet begrepen). Gemiddeld stond 1 onderwijzer dus voor 26 kinderen, dezelfde verhouding als in 1871.

In 1872 was de verhouding 1 : 26, dus iets gunstiger.

De hoogste klasse telde 421 leerlingen tegen 458 in 1872,

de middelste 770 tegen 739 in 1872 en de laagste 842 tegen 886 in 1872.

De leerlingen der middelste klasse zijn dus met 31 toegenomen en die der laagste en hoogste klassen met 44 en 37 verminderd.

77 leerlingen verlieten de school na al de vakken te hebben doorloopen en 436 om verschillende andere redenen. In 1872 waren de cijfers respectivelijk 103 en 422.

Het aantal kinderen van Inlanders, welke op ultimo December 1873 op de bijzondere scholen onderwijs genoten, bedroeg slechts 5 tegen 15 in 1872.

---

§ VIII. Onderwijzerswoningen, schoollocalen, schoolmeubelen en leermiddelen.

Nieuwe onderwijzerswoningen zijn er in 1873 niet gebouwd.

De bestaande gebouwen verkeeren over het algemeen in goeden staat en worden goed onderhouden.

De woningen van de hoofdonderwijzers te *Tjilatjap* en te *Grissee* hebben min of meer belangrijke verbeteringen ondergaan.

Voorstellen tot verbetering van de onderwijzerswoning te *Probolinggo* waren in behandeling.

Voor de 4e school te *Batavia* is een nieuw doelmatig locaal gebouwd.

De localen van de 5e openbare lagere school te *Soerabaija* hebben eene uitbreiding ondergaan en bezitten thans eene voldoende ruimte.

De schoollocalen te *Ngawi*, *Djokdjokarta* en *Bandjermasin* waren nog niet voltooid.

Die van *Sitobondo*, *Ambon* en *Ternate* kwamen echter gereed en werden in gebruik genomen.

De gelden voor het verbouwen van het locaal der 1e school te *Samarang* werden niet gebruikt. Het werk zou eerst in 1874 worden uitgevoerd.

Tot opbouw van nieuwe schoollocalen te *Toeban*, *Wonosobo* en *Banjoewangi* zijn voorstellen gedaan.

Ook zijn plannen in behandeling voor de verbouwing en verbetering van de localen voor de 2e school te *Samarang*, de scholen te *Ambarawa*, *Poerworedjo* en *Malang*.

De gebouwen der bijzondere scholen voldeden, over het algemeen, vrij goed aan het doel.

Schoolmeubelen en leermiddelen waren, op weinige uitzonderingen na, in goeden staat. Met de vervanging der oude schooltafels door tafels, volgens Amerikaansch systeem, werd geregeld voortgegaan.

---

§ IX. **Kosten van het openbaar lager onderwijs.**

De ontvangsten en uitgaven van het openbaar lager onderwijs, gedurende het jaar 1873 komen, op de volgende tabel voor, waarbij tevens de gemiddelde kosten voor elken leerling worden opgegeven.

Ontvangsten en uitgaven, ten behoeve van het openbaar lager onderwijs gedurende het jaar 1873.

JAREN.	UITGAVEN.		ONTVANGSTEN.	VERSCHIL.	AANTAL LEERLINGEN.	GEMIDDELDE KOSTEN PER LEERLING.	*Aanmerkingen.*
1873	Kosten voor onderwijs, leermiddelen en meubilair	*f* 533479.30⁵					*) De mindere opbrengst is te wijten, doordien een gedeelte der inkomsten van 1873, waarvan de storting in 1874 heeft plaats gehad, volgens de nieuwe comptabiliteitsbepalingen, ten bate van het jaar 1874 is geboekt.
»	Huishuur-indemniteit aan onderwijzers	» 150387.—					
»	Nieuwe werken en reparatiën aan gebouwen.	» 77897.20					
	Totaal . . .	*f* 741763,50⁵	*) *f* 109985.40⁵	*f* 631778.10	5323	*f* 118.68	
1872		» 693255.35	» 121671.19	» 571584.16	4891	» 116.86	

La. F.

STAAT van den ouderdom der kinderen van Europeanen en met dezen gelijkgestelden, die ultimo December 1873 de openbare lagere scholen in Nederlandsch-Indië bezochten.

GEWESTEN.	6 jaar.		7 jaar.		8 jaar.		9 jaar.		10 jaar.		11 jaar.		12 jaar.		13 jaar.		14 jaar.		15 jaar.		16 jaar.		Totaal.		TOTAAL GENERAAL.
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	
Batavia	23	26	52	32	86	61	72	54	74	37	62	41	69	31	57	28	28	11	39	1	9	—	571	322	893
Bantam	4	—	3	3	5	3	2	2	4	2	2	—	3	2	1	2	3	1	1	—	—	—	28	15	43
Preanger-Regentschappen	1	2	—	3	8	2	1	4	5	1	3	1	3	—	1	—	—	—	—	—	—	—	22	13	35
Krawang	—	1	1	—	3	—	3	—	1	—	2	1	2	—	—	2	—	2	—	—	3	—	15	6	21
Cheribon	2	3	4	2	6	4	7	6	6	3	3	6	10	1	5	4	9	1	1	—	1	—	54	30	84
Tagal	7	2	5	5	3	5	3	4	8	6	3	5	6	5	9	9	2	—	—	—	—	—	46	41	87
Pekalongan	2	—	7	2	1	3	8	3	10	4	3	4	2	3	5	2	3	1	2	—	1	—	44	22	66
Samarang	28	13	45	33	48	42	50	29	56	16	50	18	55	25	48	12	37	—	19	1	5	—	441	189	630
Japara	3	2	4	—	4	4	2	4	5	5	5	4	1	1	3	—	2	1	2	—	—	—	31	21	52
Rembang	—	—	5	6	9	6	8	3	6	6	6	4	3	2	4	4	3	1	1	—	1	—	46	32	78
Soerabaija	30	24	31	19	44	16	53	32	45	25	54	24	39	12	39	13	27	2	17	—	1	—	390	167	557
Pasoeroean	9	7	16	11	8	10	21	8	20	14	10	5	17	8	6	7	13	2	11	—	3	—	134	72	206
Probolinggo	2	1	3	5	9	4	7	2	9	2	6	1	5	1	5	—	1	1	—	—	—	—	47	17	64
Bezoeki	3	2	3	2	7	5	3	1	1	1	2	4	3	4	2	1	2	—	—	—	—	—	26	20	46
Banjoewangi	2	—	4	3	2	4	2	3	2	1	1	4	—	4	—	—	1	—	1	—	1	—	16	19	35
Kediri	5	2	2	4	7	4	—	4	3	1	8	2	2	1	3	1	3	—	3	—	—	—	36	19	55
Madioen	1	3	2	3	3	5	1	1	5	4	—	—	6	3	4	—	2	—	2	—	1	—	27	19	46
Soerakarta	12	12	7	16	18	15	25	11	20	12	12	11	18	7	16	5	18	—	8	—	—	—	164	89	253
Djokdjokarta	14	3	9	6	14	10	18	7	6	6	14	6	12	6	13	2	12	2	8	—	2	—	132	48	180
Kadoe	—	2	2	5	5	4	3	3	6	4	2	1	3	1	3	—	2	—	2	—	1	—	29	20	49
Bagelen	5	8	6	6	11	10	11	4	15	7	10	7	10	5	2	6	3	—	1	1	3	—	77	54	131
Banjoemas	3	5	6	2	7	5	5	8	9	2	5	1	2	7	6	1	9	2	4	—	1	—	57	33	90
Madura	2	1	3	1	3	6	2	3	3	2	7	1	3	2	2	2	1	—	3	—	1	—	30	18	48
Sumatra's Westkust	21	11	25	23	22	21	21	17	14	18	13	6	12	12	16	4	19	3	9	—	3	—	175	115	290
Benkoelen	3	2	2	—	3	—	2	1	2	4	4	3	2	2	—	1	—	—	—	—	—	—	18	13	31
Palembang	1	5	5	3	4	5	3	4	3	6	1	1	2	2	4	—	2	1	1	—	1	—	27	27	54
Lampongsche Districten	1	3	—	—	—	—	1	2	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	4	5	9
Banka	1	6	1	1	4	2	—	3	1	2	1	4	1	2	2	—	—	—	—	—	—	—	11	20	31
Riouw	2	—	—	2	—	—	—	—	2	2	2	—	3	—	—	—	2	—	2	—	—	—	13	4	17
Wester-Afdeeling van Borneo	5	—	—	3	3	2	3	—	1	—	—	2	1	1	—	—	—	—	—	1	—	—	13	11	24
Zuider- en Ooster-Afdeeling van Borneo	5	—	9	4	12	5	7	7	7	2	6	3	2	3	2	5	1	1	3	1	—	—	54	36	90
Celebes en onderhoorigheden	8	1	20	21	28	14	16	15	17	16	9	7	14	7	12	7	6	1	8	1	4	—	132	99	231
Menado	3	—	5	6	6	2	5	5	3	7	6	7	6	3	4	3	4	—	1	—	2	—	45	36	81
Ternate	6	—	3	—	6	1	3	3	7	6	8	3	9	—	8	3	4	2	—	—	2	1	63	26	89
Amboina	9	—	24	5	24	12	12	14	13	9	11	6	11	7	14	7	10	1	8	—	11	—	137	66	203
Timor	1	—	1	1	1	1	4	2	5	—	3	1	2	1	2	—	—	1	1	—	1	—	21	9	30
Totaal	224	174	325	238	424	293	384	269	394	233	335	194	339	171	299	131	229	37	158	12	65	1	3176	1753	4929
In 1872	200	126	290	215	384	280	362	241	362	209	307	185	330	179	267	95	213	37	137	6	99	2	2991	1575	4566
Vermeerdering	24	48	35	23	40	13	22	28	32	24	28	9	9	—	32	36	16	—	21	6	—	—	185	178	363
Vermindering	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—	—	34	1	—	—	—

La. G.

STAAT van den ouderdom der kinderen van Europeanen en met dezen gelijkgestelden, die onder ultimo December 1873 de bijzondere lagere scholen in Nederlandsch-Indië bezochten.

GEWESTEN.	6 jaar.		7 jaar.		8 jaar.		9 jaar.		10 jaar.		11 jaar.		12 jaar.		13 jaar.		14 jaar.		15 jaar.		16 jaar.		Totaal.		TOTAAL GENERAAL.
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	
Batavia	23	30	47	35	49	48	58	60	41	62	58	74	50	75	23	64	18	52	18	50	16	24	401	574	975
Bantam	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Preanger-Regentschappen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Krawang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cheribon	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tagal	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pekalongan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samarang	9	9	7	10	14	24	16	27	13	18	5	31	17	25	7	27	13	53	8	25	8	29	117	278	395
Japara	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rembang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Soerabaija	8	35	13	28	14	19	14	28	15	33	15	37	16	40	22	32	19	18	12	17	8	9	156	296	452
Pasoeroean	3	4	2	3	2	7	—	6	3	7	—	6	—	8	—	6	—	2	—	2	—	4	10	55	65
Probolinggo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bezoeki	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Banjoewangi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kediri	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Madioen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Soerakarta	—	4	—	7	—	4	—	5	—	5	—	8	—	1	—	2	—	—	—	2	—	2	—	40	40
Djokdjokarta	—	3	—	8	—	3	—	6	—	3	—	5	—	5	—	4	—	2	—	3	—	4	—	46	46
Kadoe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bagelen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Banjoemas	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Madura	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sumatra's Westkust	2	1	—	1	2	3	—	—	—	1	1	2	—	1	—	—	—	2	—	—	—	—	5	11	16
Benkoelen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Palembang	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lampongsche Districten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Banka	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Riouw	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Wester-Afdeeling van Borneo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zuider- en Ooster-Afdeeling van Borneo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Celebes en onderhoorigheden	—	—	1	—	—	—	4	—	1	1	—	1	1	—	—	—	—	—	2	—	1	—	10	2	12
Menado	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ternate	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Amboina	—	2	—	2	—	1	—	2	—	2	—	3	—	4	—	2	—	6	—	4	—	—	—	28	28
Timor	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal	45	88	70	94	81	109	92	134	73	132	79	167	84	159	52	137	50	135	40	103	33	72	699	1330	2029
In 1872	62	90	73	94	89	130	81	118	67	160	104	152	86	147	66	153	61	117	47	75	18	78	754	1314	2068
Vermeerdering	—	—	—	—	—	—	11	16	6	—	—	15	—	12	—	—	—	18	—	28	15	—	—	16	—
Vermindering	17	2	3	—	8	21	—	—	—	28	25	—	2	—	14	16	11	—	7	—	—	6	55	—	39

La. H.

STAAT van den ouderdom der kinderen van Europeanen en met dezen gelijkgestelden, die onder ultimo December 1873 de openbare en bijzondere lagere scholen in Nederlandsch-Indië bezochten.

GEWESTEN.	6 jaar.		7 jaar.		8 jaar.		9 jaar.		10 jaar.		11 jaar.		12 jaar.		13 jaar.		14 jaar.		15 jaar.		16 jaar.		Totaal.		TOTAAL GENERAAL.
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	
Batavia	46	56	99	67	135	109	130	114	115	99	120	115	119	106	80	92	46	63	57	51	25	24	972	896	1868
Bantam	4	—	3	3	5	3	2	2	4	2	2	—	3	2	1	2	3	1	1	—	—	—	28	15	43
Preanger-Regentschappen	1	2	—	3	8	2	1	4	5	1	3	1	3	—	1	—	—	—	—	—	—	—	22	13	35
Krawang	—	1	1	—	3	—	3	—	1	—	2	1	2	—	—	2	—	2	—	—	3	—	15	6	21
Cheribon	2	3	4	2	6	4	7	6	6	3	3	6	10	1	5	4	9	1	1	—	1	—	54	30	84
Tagal	7	2	5	5	3	5	3	4	8	6	3	5	6	5	9	9	2	—	—	—	—	—	46	41	87
Pekalongan	2	—	7	2	1	3	8	3	10	4	3	4	2	3	5	2	3	1	2	—	1	—	44	22	66
Samarang	37	22	52	43	62	66	66	56	69	34	55	49	72	50	55	39	50	53	27	26	13	29	558	467	1025
Japara	3	2	4	—	4	4	2	4	5	5	5	4	1	1	3	—	2	1	2	—	—	—	31	21	52
Rembang	—	—	5	6	9	6	8	3	6	6	6	4	3	2	4	4	3	1	1	—	1	—	46	32	78
Soerabaija	38	59	54	47	58	35	67	60	60	58	69	61	55	52	61	45	46	20	29	17	9	9	546	463	1009
Pasoeroean	12	11	18	14	10	17	21	14	23	21	10	11	17	16	6	13	13	4	11	2	3	4	144	127	271
Probolinggo	2	1	3	5	9	4	7	2	9	2	6	1	5	1	5	—	1	1	—	—	—	—	47	17	64
Bezoeki	3	2	3	2	7	5	3	1	1	1	2	4	3	4	2	1	2	—	—	—	—	—	26	20	46
Banjoewangi	2	—	4	3	2	4	2	3	2	1	1	4	—	4	—	—	1	—	1	—	1	—	16	19	35
Kediri	5	2	2	4	7	4	—	4	3	1	8	2	2	1	3	1	3	—	3	—	—	—	36	19	55
Madioen	1	3	2	3	3	5	1	1	5	4	—	—	6	3	4	—	2	—	2	—	1	—	27	19	46
Soerakarta	12	16	17	23	18	19	25	16	20	17	12	19	18	8	16	7	18	—	8	2	—	2	164	129	293
Djokdjokarta	14	6	19	14	14	13	18	13	6	9	14	11	12	11	13	6	12	4	8	3	2	4	132	94	226
Kadoe	—	2	2	5	5	4	3	3	6	4	2	1	3	1	3	—	2	—	2	—	1	—	29	20	49
Bagelen	5	8	6	6	11	10	11	4	15	7	10	7	10	5	2	6	3	—	1	1	3	—	77	54	131
Banjoemas	3	5	6	2	7	5	5	8	9	2	5	1	2	7	6	1	9	2	4	—	1	—	57	33	90
Madura	2	1	3	1	3	6	2	3	3	2	7	1	3	2	2	2	1	—	3	—	1	—	30	18	48
Sumatra's Westkust	23	12	25	24	24	24	21	17	14	19	14	8	12	13	16	4	19	5	9	—	3	—	180	126	306
Benkoelen	3	2	2	—	3	—	2	1	2	4	4	3	2	2	—	1	—	—	—	—	—	—	18	13	31
Palembang	1	5	5	3	4	5	3	4	3	6	1	1	2	2	4	—	2	1	1	—	1	—	27	27	54
Lampongsche Districten	1	3	—	—	—	—	1	2	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	4	5	9
Banka	1	6	1	1	4	2	—	3	1	2	1	4	1	2	2	—	—	—	—	—	—	—	11	20	31
Riouw	2	—	—	2	—	—	—	—	2	2	2	—	3	—	—	—	2	—	2	—	—	—	13	4	17
Wester-Afdeeling van Borneo	5	2	—	3	3	2	3	—	1	—	—	2	1	1	—	—	—	—	—	1	—	—	13	11	24
Zuider- en Ooster-Afdeeling van Borneo	5	5	9	4	12	5	7	7	7	2	6	3	2	3	2	5	1	1	—	1	—	—	54	36	90
Celebes en onderhoorigheden	8	10	11	21	28	14	20	15	18	17	9	8	15	7	12	7	6	1	[illegible]	1	5	—	142	101	243
Menado	3	2	5	6	6	2	5	5	3	7	6	7	6	3	4	3	4	—	—	1	2	—	45	36	81
Ternate	6	3	3	—	6	1	3	3	7	6	8	3	9	—	8	3	4	2	—	4	9	1	63	26	89
Amboina	9	6	14	7	24	13	12	16	13	11	11	9	11	11	14	9	10	7	8	5	11	—	137	94	231
Timor	1	2	1	1	1	1	4	2	5	—	3	1	2	1	2	—	—	1	1	—	1	—	21	9	30
Totaal	269	262	395	332	505	402	476	403	467	365	414	361	423	330	351	268	279	172	198	115	98	73	3875	3083	6958
In 1872	262	216	403	309	473	410	443	359	429	369	411	337	416	326	333	248	274	154	184	81	117	80	3745	2889	6634
Vermeerdering	7	46	—	23	32	—	33	44	38	—	3	24	7	4	18	20	5	18	14	34	—	—	130	194	324
Vermindering	—	—	8	—	—	8	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	+	—	19	7	—	—	—

La. I.

STAAT van het onderwijzend ...neel en van de leerlingen aan de openbare lagere scholen in Nederlandsch-Indië, onder ultimo December 1873.

SCHOLEN.	Aantal.			Getal leerlingen onder				Waarvan		Getal leerlingen in de			Totaal verzuimde schooldagen in het jaar.	Gemiddeld per kind.	Getal leerlingen die de school verlieten.		*AANMERKINGEN.*
	Hoofdonderwijzers.	Hulponderwijzers.	Kweekelingen.	ultimo December 1872.	ultimo December 1873. Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Inlanders en vreemde oosterlingen.	Gratis leerlingen.	laagste klasse.	middelste klasse.	hoogste klasse.			na al de vakken te hebben doorloopen.	om verschillende redenen.	
Ie Inspectie-Afdeeling.																	
Batavia, 1e school	1	4	1	159	125	54	179	—	3	85	76	18	5547	31	10	63	
» 2e »	1	4	1	244	145	56	201	12	130	101	68	32	4066	19	19	146	
» 3e »	1	4	—	182	103	86	189	—	119	115	42	32	4382	24	24	53	
» 4e »	1	2	—	61	59	30	89	5	55	55	26	8	2924	32	1	57	
» 5e »	1	2	—	93	70	32	102	4	72	39	48	15	6120	60	4	22	
Meester-Cornelis	1	1	—	56	35	22	57	5	37	33	12	12	1019	18	6	33	
Buitenzorg	1	3	—	117	78	42	120	18	59	38	63	19	4079	34	2	48	
Poerwakarta	1	—	—	21	15	6	21	—	17	7	11	3	679	32	—	11	
Bandong	1	1	—	44	24	13	37	2	20	20	17	—	750	20	—	38	
Cheribon	1	2	—	70	45	27	72	—	47	30	30	12	2177	30	6	21	
Indramaijoe	1	—	1	23	13	3	16	4	2	4	9	3	360	14	2	17	
Serang	1	1	—	52	32	15	47	4	25	27	18	2	1923	40	3	22	
Telok-Betong	1	—	—	21	10	5	15	6	1	8	6	1	375	15	1	17	
Benkoelen	1	1	—	26	30	13	43	12	23	25	18	—	619	18	—	16	
Padang, 1e school	1	2	—	62	33	31	64	—	—	36	20	8	1922	37	7	20	
» 2e »	1	3	—	135	104	52	156	4	129	85	47	24	4193	29	7	34	
Padang-Pandjang	1	—	—	35	18	18	36	—	27	14	17	5	655	17	1	16	
Fort de Kock	1	1	—	41	24	14	38	—	24	18	14	6	474	14	1	10	
Muntok	1	1	—	31	14	21	35	4	7	18	7	10	420	12	—	13	
Palembang	1	1	—	30	27	27	54	—	21	29	18	7	1108	24	4	8	
Riouw	1	—	—	25	13	4	17	—	9	8	5	4	372	22	—	12	
Pontianak	1	—	—	17	14	11	25	1	13	14	11	—	664	33	—	6	
Totaal	22	33	3	1545	1031	582	1613	81	840	809	583	221	44828	27	98	683	

2e Inspectie-Afdeeling.

Samarang, 1e school	1	—	3	89	113	30	143	5	2	59	68	16	3850	29	5	38
» 2e »	1	4		165	116	58	174	7	140	113	53	8	6512	37	—	92
» 3e »	1	4		150	114	46	160	—	130	112	42	6	6036	39	3	91
Salatiga	1	2		80	70	29	99	6	51	60	33	6	2866	30	—	41
Ambarawa	1	1		61	48	26	74	2	50	54	19	1	2698	41	—	63
Tagal	1	2		99	47	41	88	1	74	45	25	18	3194	36	4	28
Pekalongan	1	2		58	45	22	67	1	48	33	21	13	1412	21	2	17
Japara	1	—		16	25	8	33	14	18	24	9	—	651	27	—	5
Patti	1	1		37	21	13	34	1	26	17	16	1	910	23	—	28
Rembang	1	1		43	36	20	56	2	41	23	31	2	1043	20	—	10
Tuban	1	—		31	19	12	31	7	5	17	7	7	721	23	1	15
Banjoemas	1	—		25	17	11	28	3	12	16	8	4	441	16	—	10
Tjilatjap	1	1		46	19	17	36	—	24	21	13	2	1008	28	3	18
Poerbolinggo	1	1		26	26	5	31	2	20	17	9	5	308	10	—	4
Poerworedjo	1	2		90	69	35	104	7	85	64	36	4	3039	27	1	49
Wonosobo	1	—		23	24	19	43	9	11	25	18	—	534	14	—	6
Magelang	1	1		4	38	20	58	9	20	39	11	8	1916	33	2	18
Djokdjokarta, 1e school	1	1		5	42	9	51	3	—	30	16	5	1636	32	2	28
» 2e »	1	3		13	95	39	134	2	114	81	44	9	7043	52	5	44
Soerakarta 1e »	1	3		9	81	44	125	7	—	62	42	21	4065	40	13	23
» 2e »	1	2		9	80	36	116	—	79	69	36	11	4782	43	4	39
Klaten	1	—		—	10	9	19	—	7	9	9	1	254	13	—	9
Madioen	1	—		34	21	12	33	11	8	25	8	—	1185	35	1	22
Ngawi	1	—		35	24	7	31	7	15	20	10	1	857	26	—	11
Kediri	1	1		42	42	19	69	6	37	42	14	5	745	12	—	15
Bandjermasin	1	2		89	57	36	93	3	55	41	35	17	2541	29	1	47
Totaal	26	37	2	1655	1299	623	1922	115	1072	1118	633	171	60247	31	47	771

3e Inspectie-Afdeeling.

Soerabaija, 1e school	1	2	1	70	74	9	83	—	—	27	36	20	2116	25	10	54
» 2e »	1	3	—	136	86	48	134	1	84	77	48	9	4713	37	3	30
» 3e »	1	2	—	105	69	33	102	1	86	64	32	6	3217	30	—	37
» 4e »	1	1	—	48	28	17	45	—	25	16	18	11	915	20	2	18
» 5e »	1	2	—	82	73	30	103	—	62	54	34	15	2148	21	1	30
Grissee	1	1	—	34	32	14	46	2	32	26	15	5	1485	31	—	17
Modjokerto	1	1	—	44	35	16	51	3	15	40	9	2	1239	26	4	15
Pamakassan	1	—	—	23	14	6	20	4	7	13	6	1	429	19	4	8
Sumanap	1	1	—	38	21	12	33	1	25	15	17	1	1241	34	2	7
Pasoerocan	1	3	—	132	105	51	156	7	76	50	83	23	5546	35	10	26
Malang	1	2	—	58	49	21	70	13	28	30	38	2	2178	33	—	15
Probolinggo	1	2	—	81	47	17	64	—	44	35	22	7	1842	29	—	27
Bezoeki	1	1	—	33	18	12	30	5	16	18	12	—	622	20	4	8
Sitoebondo	1	—	—	24	24	8	32	11	15	23	9	—	1389	48	—	6
Banjoewangi	1	1	—	36	18	19	37	2	24	23	11	3	1111	30	—	6
Makassar, 1e school	1	2	—	58	42	23	65	10	6	34	16	15	1496	23	3	31
» 2e »	1	2	—	113	70	53	123	6	87	72	38	13	3018	25	2	29
Maros	1	—	—	22	12	7	19	3	13	13	4	2	767	41	—	6
Bonthain	1	1	—	57	29	16	45	2	24	20	13	12	2001	40	1	20
Menado	1	2	—	114	76	38	114	33	40	69	35	10	2854	26	8	17
Amboina	1	3	2	134	107	62	169	43	112	97	39	33	2634	16	6	26
Neira (Banda)	1	2	—	103	82	32	114	37	42	64	32	18	4607	40	5	23
Ternate	1	2	—	93	74	26	100	11	81	52	29	19	2582	26	6	7
Koepang	1	1	—	36	24	9	33	3	19	16	14	3	605	18	3	10
Totaal	24	37	3	1674	1209	579	1788	198	963	948	610	230	50755	28	74	473

Recapitulatie.

1e Inspectie-Afdeeling	22	33	3	1562	1031	582	1613	81	840	809	583	221	44828	27	98	683
2e » »	26	37	2	1655	1299	623	1922	115	1072	1118	633	171	60247	31	47	771
3e » »	24	37	3	1674	1209	579	1788	198	963	948	610	230	50755	28	74	473
Totaal	72	107	8	4891	3539	1784	5323	394	2875	2875	1826	622	155830	29	219	1927
In 1872	70	102	10	4891	3308	1583	4891	333	2279	2855	1418	618	160214	32	220	1787
Vermeerdering	2	5	—	—	231	201	432	61	596	20	408	4	—	—	—	140
Vermindering	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4384	3	1	—

La. K.

STAAT van het onderwijzend personeel en van de leerlingen aan de bijzondere scholen in Nederlandsch-Indië, onder ultimo December 1873.

SCHOLEN.		Hoofdonderwijzers.	Hoofdonderwijzeressen.	Hulponderwijzers.	Hulponderwijzeressen.	Kweekelingen.		Getal leerlingen onder				Waarvan Inlanders en vreemde oosterlingen.	Getal leerlingen in de			Verzuimde schooldagen.		Getal leerlingen die in den loop van het jaar de school verlieten		AANMERKINGEN.
Waar.	Van wien.					Mannen.	Vrouwen.	Ultimo December 1872.	Ultimo December 1873. Jongens.	Meisjes.	Totaal.		Laagste klasse.	Middelste klasse.	Hoogste klasse.	Totaal in het jaar.	Gemiddeld per kind.	Na al de vakken te hebben doorloopen.	Om verschillende redenen.	
1e Inspectie-Afdeeling.																				
Batavia	R. J. L. Weijhenke	1	—	5	—	—	—	192	168	4	172	2	50	75	47	1369	8	24	6	Aan de Rehoboth-school wordt onderwijs gegeven, krachtens artikel 6 c van Staatsblad 1868 no. 81.
»	J. C. Kok	1	—	4	—	—	—	124	113	—	113	—	31	43	39	1413	12	19	13	
»	Christ. Ambachtschool	—	—	—	—	—	—	38	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
»	Nanning en Prikken	2	—	1	—	—	—	—	33	—	33	—	6	18	9	geene opgave		—	1	
»	ParapattanWeeshuissch.	1	—	1	—	1	—	72	32	42	74	—	22	30	22	»	»	5	2	
»	Urselinen(Weltevreden)	—	1	—	6	—	—	212	20	199	219	—	107	90	22	»	»	3	72	
»	» (Noordwijk)	—	1	—	5	—	—	90	—	97	97	—	31	46	20	1164	12	1	25	
»	Mej. v. d. Plaats	—	1	—	3	—	—	84	7	83	90	—	39	27	24	geene opgave		geene opgave		
»	Mevr. Harthoorn	—	1	—	1	—	2	44	2	54	56	—	13	27	16	118	2	1	32	
»	» Benier	—	1	—	—	—	—	30	8	29	37	—	24	8	5	geene opgave		1	7	
»	» Taats	—	—	—	—	—	—	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Meester-Cornelis	Mej. Begeman	—	1	—	3	—	—	68	10	60	70	—	14	34	22	»	»	4	22	
» »	Rehobothschool	1	—	—	—	—	—	23	10	8	18	—	10	5	3	»	»	—	3	
Padang	Mej. van Haastert	—	1	—	—	—	—	12	5	11	16	—	10	6	—	320	20	—	8	
	Totaal	6	7	11	18	1	2	1010	468	587	995	2	357	409	229	—	—	58	191	
2e Inspectie-Afdeeling.																				
Samarang	Protest. Weeshuissch.	1	—	2	—	—	—	120	44	80	124	—	68	30	26	2535	20	3	5	
»	R. K. »	1	1	—	2	—	—	160	31	102	133	—	64	45	24	2099	16	6	22	
»	Loge la Const. et Fidèle	—	—	—	—	—	—	63	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
»	J. A. Kellenbag	1	—	—	—	—	—	—	23	—	23	—	7	9	7	110	5	—	3	
»	A. Collings	1	—	—	—	—	—	30	16	12	28	3	14	9	5	625	21	—	18	
»	Mej. Schmitz	—	1	—	2	—	—	69	—	77	77	—	39	26	12	1774	25	—	37	
»	» v. d. Noorda	—	1	—	—	—	—	11	3	7	10	—	8	2	—	388	39	—	12	
Salatiga	Mevr. du Pré	—	—	—	—	—	—	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Djokdjokarta	Mej. Reijman	—	1	—	2	—	—	50	—	46	46	—	28	14	4	927	19	—	15	
Soerakarta	» Hoen	—	1	—	1	—	—	36	—	40	40	—	13	22	5	570	14	—	18	
Rembang	» Abbink	—	—	—	—	—	—	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Totaal	4	5	2	7	—	—	578	117	364	481	3	241	157	83	—	—	9	130	
3e Inspectie-Afdeeling.																				
Soerabaija	W. P. Cranen	1	—	3	—	—	—	136	150	—	150	—	62	58	30	456	3	7	46	
»	Mej. Philipsen	—	1	—	4	—	—	220	—	225	225	—	107	85	33	1200	5	1	31	
»	» van Meeverden	—	1	—	—	—	—	12	4	11	15	—	8	4	3	160	10	—	2	
»	» de Jager	—	—	—	—	—	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
»	» Huijgens	—	1	—	1	—	—	16	—	44	44	—	20	13	11	geene opgave		—	—	
»	» v. Geuns	—	—	—	—	—	—	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
»	Mevr. Gerson	—	1	—	—	—	—	—	2	16	18	—	8	6	4	126	7	—	12	
Modjokerto	» Krol	—	—	—	—	—	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Pasoeroean	» Wijsman	—	1	—	—	—	—	51	10	35	45	—	15	18	12	104	2	1	14	
»	» Terwen	—	1	—	—	—	—	12	—	20	20	—	13	5	2	629	31	1	4	
Neira (Banda)	Mej. Gosler	—	1	—	—	—	1	—	—	28	28	—	5	12	11	geene opgave		—	3	
Bima	A. Weber	1	—	—	—	—	—	15	10	2	12	—	6	3	3	96	8	—	3	
	Totaal	2	7	3	5	—	1	495	176	381	557	—	244	204	109	—	—	10	115	
Recapitulatie.																				
1e Inspectie-Afdeeling		6	7	1	18	1	2	1010	408	587	995	2	357	409	229	—	—	58	191	
2e » »		4	5	2	7	—	—	578	117	364	481	3	241	157	83	—	—	9	130	
3e » »		2	7	3	5	—	1	495	176	381	557	—	244	204	109	—	—	10	115	
	Totaal	12	19	6	30	1	3	2083	701	1332	2033	5	842	770	421	—	—	77	436	
	In 1872	10	23	21	30	2	6	2083	769	1314	2083	15	886	739	458	—	—	103	422	
Vermeerdering		2	—	—	—	—	—	—	—	18	—	—	—	31	—	—	—	—	14	
Vermindering		—	4	5	—	1	3	—	68	—	50	10	44	—	37	—	—	26	—	